

د افغانستان اسلامي امارت
د پوهنې وزارت
د مقام د دفتر لوی ریاست
د نشراتو او عامه اړیکو ریاست

ماه رجب المرجب ۱۴۴۶ هـ.ق.
مطابق ماه جدی ۱۴۰۳ هـ.ش.

سال یکصد و چهارم
شماره مسلسل (۶۱۶)

عرفان

ښوونیزه، ادبي، څېړنیزه او ټولنیزه مجله

د طالب العلمانو

ذهنونه د عام ولس سره په ښه
چلند کولو جوړ کړئ! ترڅو په جامعه
کې ښه ژوند وکړي او په آخرت کې د لوړو
درجو خاوندان شي.

د ديني مدرسو استادانو ته
د عاليقدر اميرالمؤمنين، شيخ القرآن و الحديث
مولوي هبة الله آخندزاده حفظه الله تعالى
له هداياتو څخه

د افغانستان اسلامي امارت
د پوهنې وزارت
د مقام د دفتر لوی ریاست
د نشراتو او عامه اړیکو ریاست

Erfan

Educational, Cultural, Research & Social Magazine

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى
سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ.

د پوهنې وزارت

عرفان

یو سلو څلورم کال، پر له پسې (۶۱۶) کڼه د ۱۴۴۶ ق. کال رجب المرجب میاشت او ۱۴۰۳ شمسي کال د جدی میاشت

په دې کڼه کې

- اسلامي شریعت کې د باغي حکم
- بهترین کتاب درسی
- په اسلام کې د وفاداری ارزښت
- د حقایقو درک
- مانیز تقابل یا تضاد او د هغه د ډولونو
- شیشه و بررسی تاریخیچۀ آن در افغانستان
- په تدریس کې د ارزونې اغېزې

د عرفان مجله د مطالبو په تصحیح کې خپلواکه ده، راغلې لیکنې له عرفان سره پاتې کېږي. د عرفان مجله د لیکوال د لیکنې ننگه نه کوي، هر لیکوال ته ښایي چې د خپلې لیکنې ننگه په خپله وکړي.

د پوهنې وزارت

ښوونیزه، ادبي، څېړنیزه او ټولنیزه مجله

د تاسیس کال: ۱۳۰۱ هـ.ل.

د امتیاز خاوند: د پوهنې وزارت

کتنپلاوی

الحاج مولوي شهاب الدين «ثاقب»
مولوي عزيز احمد «ریان»
قاري منصور احمد «حمزه»
ماستر سيد عنايت الله «همدرد»
استاد عبدالرحمن «فارج»
څېړندوی دکتور عبدالقيوم «مشواني»
احمد شعیب «حقيقي»
عبدالصبور «غفراني»
معراج «زمانی»
محمد نسیم «عیاذ»

مسئول مدیر

ماستر جاوید بهرام خیل

انځورگر

محمد ادریس «نوري»

د اړیکې شمېره: ۰۰۹۳۷۲۹۸۱۹۰۳۳

برېښنالیک

Erfan.magazine1400@gmail.com

چاپ شمېره: ۱۵۰۰ جلد

لړلیک

د دې ګڼې مطالب	لیکوال	مخ
سرلیکنه	مسئول مدیر	۱
درنو هېوادوالو!	اداره	۲
په اسلامي شریعت کې د باغي حکم	شیرعلي همت نیازی	۳
بهرین کتاب درسی	معاون سر مؤلف عبدالرزاق کوهستانی	۱۰
په اسلام کې د وفادارۍ ارزښت	مؤلف صديق الله حبيبي	۱۷
د حقایقو درک	ادريس سروري	۲۴
امنیت آب و نقش قدرت در روابط آبی کشورها	پوهنیار صلاح الدین قریشی	۲۶
مانیز تقابل یا تضاد او د ډولونو څېړنه یې	څېړونکی: صبغت الله قیام	۳۵
شیشه و بررسی تاریخچه آن در افغانستان	مؤلف: صفیه احمدی	۳۹
په تدریس کې د ارزونې اغېزې	مؤلف زین العابدین حقیار	۴۵
مفردات درسی و اهمیت آن در فرایند آموزش	مؤلف نصرت الله عثمانی	۴۹

سرليکنه

راځئ ځان د علم او پوهې په گانه سمبال کړو

د ژوند هره برخه په علم او پوهې پورې تړلې ده او د انسان پرمختګ او ښه والی یوازې د علم په مټ کېدای شي، ځکه علم هغه خواک دی چې انسان ته د فکر کولو، پوهېدلو، او نوښت وړتیا ورکوي. د هر عمر انسان لپاره علم یوه بې بدیله وسیله ګڼل کېږي. علم یواځې د کتابونو او نظریاتو مجموعه نه ده، بلکې دا د ژوند هر اړخ ته د سمو پرېکړو لاره پرانیزي. کله چې یو انسان علم تر لاسه کوي، نو هغه د نړۍ په اړه یوه لویه پوهه حاصل کیږي. علم هغه وسیله ده چې په ټولنه کې د مثبت بدلون لامل ګرځي. د دې لپاره چې موږ په فردي او ټولنیزه کچه پرمختګ وکړو، هر هغه پرمختګ چې په یوه ټولنه کې رامنځته کېږي، د پوهې او علم په پراختیا پورې تړاو لري.

د دیني او دنیوي علوم حاصلول د هر مسلمان لپاره ډېر ضروري دي او په خپلو ځایونو کې ځانګړی ارزښت لري. د دیني علمونو زده کړه د هر مسلمان لپاره ضروري ده، چې د خپل دین په اصولو او احکامو په سمه توګه پوه شي. د دیني علم زده کړه انسان ته د الله تعالی د لارښوونو په پیژندلو، عباداتو کې د سم عمل کولو او د دیني مسؤلیتونو پوره کولو کې مرسته کوي.

دغه علوم د انسان د روحي پرمختګ، اخلاقو او د ټولنیز انصاف لپاره اړین دي.

د دنیوي علومو زده کړه د ټولنې په پرمختګ او د فرد په مادي ژوند کې د ښه والي تر څنګ په مختلفو برخو لکه طب، انجینرۍ، اقتصاد، ساینس ټکنالوژۍ کې زده کړه د انسان د فکري او عملي پرمختګ لپاره مهمه ده. دا علوم د ټولنې د اړتیاوو لپاره لیرې کولو، د ژوند معیار لوړولو او د بشري ټولنې د ښه والي لپاره اړین دي.

دیني علومو او د دنیوي ترمنځ توازن ساتل د انسان د بشپړ پرمختګ لپاره ډېر مهم دي. دنیوي علوم د مادي ژوند په پرمختګ کې مرسته کوي، په داسې حال کې چې دیني علوم د روحاني ژوند او د الله تعالی سره د اړیکې د پیاوړتیا لپاره اړین دي.

علم یوازې زموږ د فردي ژوند د ښه کولو وسیله نه، بلکې د ټولنې د پرمختګ بنسټ دی. پوهنې وزارت هم د علم او پوهې په عامولو کې تر خپل وس پورې کټلی ګامونه پورته کړي، د ښوونکو او زده کونکو روزنې ته یې پاملرنه کړې، د هېواد علمي، تعلیمي او تحقیقي پرمختګونو لپاره یې کاري پلانونه جوړ کړي تعلیمي معیارونو لوړولو ته یې وده ورکړې ده او ترڅنګ یې د ښوونې او روزنې، علمي څېړنو، ټکنالوژۍ او نوښتونو د پراختیا لپاره مناسبې سرچینې او امکانات برابر کړي دي.

نور اځن چې د علم په ګانه ځان سینګار او د خپلې راتلونکې لپاره نوې لارې ولټوو.

درنو هېوادوالو!

د هېواد په مدرسو او ښوونځيو کې د نويو زده کوونکو د جذب

او نوم ليکنې لړۍ روانه ده، بېرته وکړئ خپل ماشومان په يادو تعليمي مراکزو کې شامل او د هغوی روښانه راتلونکي تضمين کړئ

(وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ)

(سوره اسراء آيه ۳۶)

ژباړه: او په هغه څه په سې مه کېږه چې تاته يې پوهه نه وي.

راځئ! په نوي ښوونيز کال کې د علم او پوهې په زده کړې سره د فردي او ټولنيز پرمختګ پر لور د روښانه راتلونکي لپاره هڅې کړندۍ کړو. په اسلام کې د علم او پوهې ارزښت ډېر لوړ دی. د اسلام مبارک دين د علم زده کړې ته ځانګړی ارزښت ورکړی. لکه د قرآن کریم لومړۍ نازل شوی آيت د اِقْرَأْ (ولوله) په کلمې

سره پيل شوی چې د علم په زده کړې باندې امر شوی دی.

علم او پوهه د انساني ژوند بنسټيزې برخې دي، چې د ټولنيز، فرهنگي او اقتصادي پرمختګ لپاره حياتي اهميت لري. علم د فرد د فکري ودې سبب ګرځي او د ټولنې د هر اړخيز پرمختګ لپاره يوازين امر دی.

علم يواځې د معلوماتو حاصلول نه دي، بلکې دا هغه قوت دی چې پر مټ يې يو فرد کولی شي د ژوند اصلي موخې تر لاسه او خپل شخصيت جوړ کړي.

درنو هېوادوالو!

په مدرسو او ښوونځيو کې د خپلو ماشومانو په شموليت سره خپل هېواد د علم په ډګر کې له

نړۍ سره سيال کړئ

(إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ)

(سوره فاطر آيه ۲۸)

ژباړه: دغه شان د الله جل جلاله څخه بېرېږي هغه د ده په بندګانو کې کوم چې پوه دي په تحقيق سره الله جل جلاله زېردست دی بخښنې والا ده.

راځئ نوی ښوونيز کال د زده کړې او ښيرازۍ په ستر فرصت بدل کړو او د زده کړو په ترسره کولو سره لويو پرمختګونو ته لاسرسی پيدا کړو.

ښوونه او روزنه د يو ملت او ټولنې د ملا تير جوړوي، هغو ملتونو چې پرمختګ يې کړی د علماء کرامو، استاذانو، ښوونکو او پوهانو په واسطه يې ستوري په آسمان کې ځليدلي دي. همدارنګه

د نړۍ هر هېواد په ښوونه او روزنه پانګونه کوي، په کومه ټولنه کې چې ښوونه او روزنه په سمه توګه تر سرکېږي هغه ټولنې به په هوساينه کې ژوند کوي لکه پوهانو چې ويلي د کوم ښوونيز مرکز دروازه چې پرانيستل کېږي په هغه هېواد کې د زندان دروازه تړل کېږي. همدارنګه د اسلام مبارک دين هم په ښوونه او روزنه باندې ډېر ټينګار کړی. پوه کسان يوازې د ځان په اړه نه بلکې د ټولې نړۍ او انسانانو د ژغورولو په فکر کې وي ښوونه او روزنه يوازې په زده کوونکو يا ښوونکو پورې نه ده تړلې بلکې يوه ښه او سالمه ښوونه او روزنه هغه ده چې والدين او زده کوونکي په فعاله توګه پکې خپل مسئوليت وپېژني.

اسلامي شريعت کې د باغي حکم

سريزه

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ، وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. أَمَّا بَعْدُ.

قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى

(وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ).

وکړي په خلاف د حق پاچا چې دا خروج په نا حقه وي.

د بغاوت پېژندنه: بغاوت د باغ جمع ده او بغی د ظلم او تجاوز په معنی ده، او دوی ته ځکه باغیان وایي، چې دوی هم له ظلم او حق څخه تجاوز کړی دی لکه څرنګه چه ویل کېږي.

د باغیانو تعریف (هم الخارجون علی الا امام احق بغیر الحق) یعنی باغیان هغه خلک دي چې دوی خروج وکړي په خلاف د هغه پاچا چې هغه حق او د دوی خروج په نا حقه وي. او د بغاوت او باغیانو په تعریف کې داسې ویل هم جایز دي (البغاوت عبارة عن الخروج عن الامام الحق بغیر حق) په داسی شکل چې په تعریف کې د علی کلمې په ځای باندې د عن کلمه راوړل شوې او د باغیانو په تعریف کې داسې ویل کیږي چې (هم الخارجون عن الامام

د باغي لفظ مفرد دی او جمع یې بغات راځي او باغي له بغې نه ماخوذ دی او د بغی لغوي معنا طلب او په همدغه معنا باندې مستعمل شوی الله تعالی په سورة کهف کې فرمایلي. قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَأْتَدَا عَلَى أَثَارِهِمَا قَصَصًا. سورت [کهف ٦٤] (١)

ژباړه: موسی علیه السلام وویل موږ خود همدې په لټه کې وو، نو هغوی په خپلو پلونو قدم په قدم په شاستانه شول.

بغاوت په عرف کې عبارت دی (له طلب مالا يحل من جور وظلم) یعنی بغاوت د هغه شي طلب ته وایي چې هغه د انسان لپاره نه دی حلال چې هغه شي ظلم او تجاوز دی په یو چا باندې. په شرع کې بغاوت او بغی عبارت دی (عن الخروج علی الامام الحق بغیر حق) یعنی بغاوت عبارت دی له دې نه چې یو سړی خروج

حکومت له پښو غورځول یا یې له اطاعت نه غاړه غړول وي. که د بغي په شرطونو کې دا شرط موجود و، نو دې ډلې ته باغيان او دغه عمل ته یې بغاوت وایي. مګر که د دوی هدف بل کوم داسې تغیر پیدا کول وي، چې هغه د اسلامي شریعت له نصوصو سره مخالف وي، لکه د اسلامي نظام پر ځای په وطن کې بل کوم نظام برقرارول، یا اجنبیانو ته په خپله خاوره کې او یا په خپل هېواد باندې د تسلط پیدا کولو لپاره فعالیت کول او د همدې غرض لپاره دولت کمزوري کول، نو په دې صورت کې که څه پېښ شول، هغې ته بغاوت نه، بلکې دا د الله جل جلاله په ځمکه کې د شر او فساد خپرول او له الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره محاربه ده او دا عادي جرم دی، چې شریعت پرې درنده جزا ټاکلې ده.

ب: تاویل: باغيان به د خپل فعالیت لپاره تاویل لري، یعنې د دولت د رئیس پر ضد د فعالیت لپاره باید دلیل ولري، که څه هم هغه دلیل په خپل ذات کې ضعیف وي. لکه دحضرت علي کرم الله وجهه په مقابل کې د خوارجو ادعا، چې حضرت علي کرم الله وجهه، په خپله له هغو سره د عثمان رض په توطیه کې شامل و، ځکه دا کار نه کوي او د حضرت عثمان رض بدل نه اخلي. د دې ادعا پر اساس دوی د حضرت علي کرم الله وجهه پر ضد راوپارېدل او د هغه اطاعت یې پر ځان لازم نه بللو. یا لکه د حضرت ابوبکر رض په عصر کې د زکات د ځینو مانعینو ادعا، چې ویل یې: د دې ایت مطابق چې (خذ من اموالهم صدقه) تر دې چې (حل علیهم انا صلاتک سکن لهم) موږ هغو

(الحق بغیر حق). خو د ټولو مقصد یو دی هغه دا چې څوک د اسلام په مقابل کې ودرېږي او د اسلامي پادشاه په مقابل کې راووځي هغه ته باغي ویل کیږي. البته دغه خروج یا راتل د اسلامي پادشاه په مقابل کې دا به نا حقه وي او که چېرته دغه خروج په حقه و یعنې پادشاه ظالم و، په خلکو یې ظلم کولو نو بیا بغاوت ورته نشو ویلای بلکې پادشاه باندې خروج په دغه وخت کې ضروري دی چې ظلم پرېږدي او له خلکو سره د انصاف معامله وکړي. او له دغو خلکو پرته نور خلک به نه د پادشاه ملګرتیا کوي ځکه بیا دا مرسته او اعانت دی په ظلم باندې او نه به د خلکو اعانت کوي ځکه دا بیا خروج دی په مقابل د پادشاه کې. دا به هم نه کوي. (۲)

د باغي علامات: که چېرته یوه ډله خلک وغواړي، چې حاکم دې لرې شي، د هغه د اوامرو مخالفت کوي، د هغه حاکمیت نه مني، خلک هم ترې منعه کوي، د جنگ په کولو باندې ټینګار کوي چې حاکم دې لرې شي، غواړي چې خپل ځانونه قوي کړي او امارت دوی ته پاتې شي، نو له دوی سره باید خبرې، اتري وشي نه جنگ، ځکه چې دوی د امارت باغيان دي. د امام له پاره مناسبه ده چې دوی بنديان کړي او د امکان په صورت کې شر دفع شي. که چېرته د باغيانو شان او شوکت او یا یې ټولې ورځ په ورځ قوي کېده، نو په دې وخت کې خلک بده استفاده کوي او ډول ډول فتنې راولاړېږي باید له منځه یووړل شي.

د بغي شرطونه

الف: د بغي هدف: په بغاوت کې دا شرط دی، چې د باغيانو هدف به د دې دولت رئیس او یا

نه وي پیل کړی

۳- موږ درباندي پيسې نه اخلو، تر هغې پورې چې د ستاسو بيعت زموږ سره وي يعني پر موږ مو انقلاب او يرغل نه وي شروع کړی له جنګ نه دمخه د باغيانو حقوق او مسوليتونه

دا د باغيانو حق دی، چې د روغې او مصالحې له لارې خپله مطالبه دولت ته وړاندې کړي او د شريعت په دايره کې چې کومه مطالبه لري، هغه په پوره ازادي او صراحت سره ووايي. ددوی مخالفه ډله يعني عادلین بايد دوی ته ځواب ووايي، قناعت ورکړي او ددوی د نظر يوه غلطې ورڅرګنده کړي. که دا هره يوه ډله په خبرو او

هدفونو کې د اسلامي شريعت له نصوصو څخه ووځي، نو هغه ډله د عادي عمل مجرمه ګڼل کېږي، مثلاً که يو او بل ته يې هدف ووايه، دحد جزا او که ښکښل يې وکړي، نو تعزيري جزا مومي. که باغي کوم جرم وکړل، نو د عادي مجرم په حيث جزا مومي. باغيان په ټولنه کې د ژوند کولو حق لري. که کوم معين ځای ونيسي، يا په کوم خصوصي ځای کې غونډه وکړي، کولای يې شي او هيڅوک يې د منعه کولو او تحکيم حق نه لري، خو تر هغه پورې چې دوی د کوم حق د نه کولو سرغړونه نه وي کړې او يا يې د واکمن حکومت له اطاعت نه د وتلو اعلان نه وي کړی. دا هم د ځواکو په مقابل کې د حضرت علي کرم الله وجهه ګرڼلاره ده او هغه دا چې کله د ځواکو له ډلې نه يوه ډله يا طايفه په نهروان کې راغونډ شول، حضرت علي کرم الله وجهه دوی ته والي وټاکه او له څه مودې نه وروسته يې د هغه والي شهيد کړ، کله چې حضرت علي کرم الله وجهه له دوی نه دهغه والي د قاتل غوښتنه وکړه، دوی د دې

کسانو ته د خپلو مالونو زکات ورکړو، چې د هغو ی لمونځونه د هغې قبيلې اطمینان دی، نه بل چاته. څوکه د ځواکو جوړېدلو لپاره يې تاويل نه درلود، بې سببه د دولت درئيس پر ضد پاريدلي وو، يا يې داسې مطالب وړاندې کړي وو.

ج: شوکت: د باغيانو په خصوص کې شرط دا دی، چې د نورو ملګرو په ملاتړ د قوت او قدرت خاوندان وي او که د نورو ملګرو په ملاتړ يې قوت او شوکت نه درلود، که دوی د انقلاب د تاويل په بنا وي، سياسي مجرمين يا باغيان نه ګڼل کېږي

جنګ او انقلاب: تر دې وروسته شرط دی، چې جرم دې د جنګ په داخل کې د همغه غرض له پاره واقع شوی وي، د کوم له پاره چې انقلاب شروع شوی وي او که د جنګ او جګړې په حالت کې نه واقع شوی، نو دا باغي نه بلکې يو عادي جرم دی او عادي جزا مومي. دا همغه لاره ده، چې حضرت علي کرم الله وجهه د ځواکو په مقابل کې غوره کړې ده. هغه وخت چې د حضرت معاويه رض او حضرت علي کرم الله وجهه د خلافت په باب لا د تحکيم فيصله نه وه اعلان شوې، حضرت علي کرم الله وجهه پر منبر ولاړ و او ځواکو پرې تعارض وکړو، ويې ويل: بې له الله جل جلاله د بل چا له پاره حکومت نشته. د دې تعارض په جواب کې حضرت علي کرم الله وجهه وفرمايل: دا حقه خبره ده، د باطل هدف له پاره استعمال شوه. تاسو (ځواک) پر موږ درې حقونه لرئ:

۱- موږ مو له مساجدو نه، نه منع کوو، چې خپل الله تعالی ياد کړئ.

۲- موږ درسره لومړی جنګ نه پيلوو، چې تاسو

نه مامون دي، چې په دارالاسلام کي موجود وي. که جنګ پای ته ورسېد، نو ددوی هغه مالونه، چې په جګړه کې یې ترې نیولي دي، هغه باید دوی ته بېرته وسپاري او چا چې د جګړې له میدان نه بهر ددوی مالونه تلف کړي وي، په هغو باندې یې ضمان لازم دی او د جګړې په میدان کې تلف شوي مالونه حذر دي او که دوی د اهل عدل مال او متاع د جګړې له میدان نه بهر تلف کړي وي، نو په دوی باندې جبران لازم دی، چې همدا راجحه رایه ده. د دې مقابل نظریه په باغیانو باندې د جګړې د تلفاتو جبران لازم بولي، ځکه چې ګناه هېڅ حق نشي باطلولی او نه د چا پور له منځه وړلی شي. د لومړۍ نظریې دلیل د هغې عظیمې واقعې په باب د صحابه وو اجماع ده، چې د علي کرم الله وجهه او معاویه رض د حکومت په شپو او ورځو کې د مسلمانانو تر منځ پېښه شوې ده. هغه اجماع دا ده: (څوک چې د قران د تاویل په دلیل د کوم ناروا کار مرتکب شي، په هغه باندې حد نه تطبیقېږي. مګر څوک چې د قران د تاویل په دلیل د چا مال تلف کړي، هغه تاولان نه لري. همدارنګه که د جنګ پور ورپه غاړه شي نو دوی بېرته زړه نه ښه کوي او له اطاعت نه غاړې غړولو ته دوام ورکوي. که څه هم باغیان د جنګ د خسارو او تلفاتو مسئول نه دي، مګر اولوالامر کولی شي چې دوی و نه بخښي او د بغاوت او انقلاب تعزیري جزا ورکړي. دامام ملک، امام شافعي او امام احمد ابن حنبل (رحمة الله علیهما) په نزد، په دې شرط تعزیري جزا ورکول کېږي، چې له قتل نه سپکه وي. ځکه چې دوی درې واړه د اسیرانو او

پر ځای چې قاتل وروسپاري، د هغه په مقابل کې یې تړون وکړ او ویې ویل چې موږ ټولو وژلی دی، په دغه وخت کې خوارجو د حضرت علي کرم الله وجهه له اطاعت نه په صراحت سره غاړه وغړوله او خپلسري یې اعلان کړه، نو حضرت علي کرم الله وجهه ورسره د مقابلې تصمیم عملي کړ. امام مالک (رحمة الله علیه) او امام شافعي (رحمة الله علیهما) له باغیانو سره د مقاتلې یو شرط دا هم ښودلی، چې د دوی له خوا نه اهل عدل نه وي وژل شوي، تر هغې پورې دوی باید ونه وژل شي او که دوی د وینو په تویولو لاس پورې کړ، نو د دوی وژل بیا مباح دي. امام ابو حنیفه (رحمة الله علیه) ددوی د مقاتلې له پاره یواځې د دوی امتناع او اجتماع کافي بولي او هغه شرط چې امام مالک او امام شافعي (رحمة الله علیهما) یې د دوی د مقاتلې له پاره ضرور بولي، دی یې ضروري نه ګڼي

له جنګ نه وروسته د باغیانو حقوق

که له باغیانو سره د جنګ، جګړې، اورلګېدنې او یا په هیواد کې ددوی له خوا انقلاب پیل شو، نو په اولوالامر باندې لازمه ده، چې له هماغو کسانو سره جنګ ته دوام ورکړي، څوک یې چې مخې ته ودرېږي او که ماته یې وخوړه او په شا شول، نو اولوالامر یې هم باید له قتل او قتال نه لاس واخلي. ددوی ژوبل کسان او بندیان باید ونه وژني او پر هغو کسانو، چې وسله کېږدي، باید وسله ونه کاروي او مرګ ته یې باید هڅه ونه کړي. ددوی مال او متاع دې نه تالا کوي. ښځې او ماشومان دې تر استبداد لاندې نه نیسي، ځکه چې رسول الله ص فرمایلي دي:

چه د اسلامي دار په برکت، هغه څه له تعرض

څخه به مرسته نه غوښتل کېږي.

۸- صلحه بالمال هم ورسره نشي کېدای.

۹- په ثقیله سلاح باندې به یې نه ولي.

۱۰- کورونه به یې هم نه سوځول کېږي.

۱۱- ونې به یې هم نه وهل کېږي.

د مشرکینو وژل د باغیانو په څېر دي، خو په پنځو وجهو کې فرق کوي:

۱- تدبیر کونکي حریبان (مشرکان) به وژل کېږي.

۲- د مشرکینو په قصد سره وژل روا دي.

۳- د مشرکینو مال لوټل او وینه تویول روا دي.

۴- د هغوی د کورنۍ بندي کول جواز لري.

۵- له مشرکینو څخه خراج او زکات اخیستل نه ساقط کېږي، پر هغه څه باندې چې له دوی څخه په زور واخیستل شي

د باغیانو د قتل شرطونه: او هغه څه کله چې باغیانو نصیحت نه قباله او نه یې د امیر اطاعت ته رجوع کوله، چې د امام اطاعت ته دا خل شي او نه یې د توبې غوښتنه قبوله کړه، نو که چېرته د امام په قبضه کې وي او یا یې په داسې ځای کې ولیدل، چې هلته مسلمانان قتل کېدل، نود دې کسانو قتل واجب دی خو په دې شرط چې دوی په هغه څه باندې تعارض کړي وي، چې اهل عدل حرام ګرځولي وي. یا د دې په وجه چې له مشرکینو سره جهاد معطل کېږي. یاله بیت المال څخه داسې شی واخلي، چې ددوی حق نه وي او یا هغه څه چې په دوی باندې واجب دي، د هغه ورکړه او د هغې له ورکړې څخه انکار وکړي او یا له امام څخه د جدایي تظاهر وکړي. البته له هغه امام سره، چې له هغه سره یې د بیعت تړون کړی وي. هغه څه چې ماوردی ویلي او هغه څه چې اکرمي ویلي چې د باغیانو قتل واجب دی، مطلقاً ځکه چې ددوی په باقی پاتې کېدو سره

مجرحو وژل روانه بولي، نود مسلم وژل خو په اولی طریقه باید روا نشي. مګر امام ابو حنیفه (رحمة الله علیه) چې د اجتماعي مصلحت په منظور، د اسیر وژل روا ګڼي، همدارنګه د مغلوبو شویو باغیانو وژل د تعزیري جزا پر اساس د اجتماعي مصلحت لپاره روا ګڼي. یعنی د امام ابو حنیفه رحمه الله علیه په قیاس، باغي یا باغیان د تعزیري جزا له مخې وژل کېدای شي، مګر له دې ټولو خبرو سره، سره څرنگه چې د تعزیري جزاګانو په برخه کې د قاضي واک و اختیار ډېر زیات دی، کولی شي چې مجرم ته داسې جزا وټاکي چې له اجتماعي مصلحت سره، سره د مجرم د حال مطابق وي. اولوالامر صلاحیت لري، چې د یوه باغي تعزیري جزا په کلي توګه و څښي، یا یې سپکه کړي.

د باغیانو او مشرکانو د وژلو څرنگوالی (کیفیت)

قاعده دا ده، د باغیانو وژل ځکه جایز دي، چې دوی د مسلمانانو په منځ کې تفرقه راولي. سره له دې چې ددوی په وژلو کې ګناه نشته، ځکه دوی اوبستونکي دي. له کفارو سره د باغیانو وژل په یوولسو وجوئاتو کې فرق لري، چې په لاندې ډول دي.

۱- ددوی د تحقیرولو قصد به لري، نه ددوی د وژلو.

۲- ددوی تدبیرونه او چال چلند به بند کړای شي.

۳- ددوی زخمیان به نه تداوي کېږي.

۴- بندیان به یې هم نه وژل کېږي.

۵- مالونه به یې غنیمت نه وړل کېږي.

۶- ماشومان به یې نه بندیږي.

۷- کله چه له دوی سره جنګ کوي، نوله مشرک

امام شافعي، امام احمد ابن حنبل (رحمة الله عليهما) پر دې متفق دي، چې د باغيانو په وژلو کې له کفارو څخه مرسته غوښتل حرام دي، ځکه چې د مسلمانانو قصد او اراده داده، چې باغيان له بغاوت څخه واريو، نه دا چې دوی ووژني. حال دا چې کفار دا اراده نه لري، بلکې د مسلمانانو پر خلاف دي. يعنې دغه کفار غواړي، چې ووژل شي او وژل په اسلام کې بې له ضرورته ناروا دي، يعنې له دوی څخه مرسته غوښتل حرام دي. که ا مکان داسې و چې د هغوی په مرسته د باغيانو را ټيټېدل او د مسلمانانو د حکم تابع کېدل وو، نو له کفارو څخه کومک غوښتل روا دي او که داسې نه وو، بيا له کفارو څخه کومک غوښتل جايز نه دي. همدارنګه حنفي او جمهور علماء په دې متفق دي، چې که اهل مشرکين د عدل خاوندان نه وو او هم يې له مسلمانانو سره ظاهري اثرات ښه نه وو، نو کومک غوښتل ترې حرام يعنې ناروا دي او که فيصله يې په ظاهره په عدل وه، نو کومک غوښتل ترې روا دي.

په اسلام کې د باغيانو د محارمو وژل: د علماوو اتفاق دی، چې د بغاوت له وجې د محارمو وژل ناروا دي. امام مالک (رحمة الله عليه) فرمايي چې قصر يواځې په مور او پلار کې دی او په نورو کې نشته. همدارنګه امام احمد بن حنبل (رحمة الله عليه) هم د باغيانو په حکم کې مور او پلار ته جواز ورکړی دی او دا بهتره ده، ځکه الله جل جلاله فرمايي:

إِنْ جَاهِدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ.

ژباړه: او که کوشش وکړی دا مور او پلار چه تا لره شریک کړي له ما سره په هغه څه چې تا

په ټولنه کې مفسد راپورته کېږي. که چېرته ددوی هغه د بغاوت شرط په بل اسانه شي سره له منځه ځي، نو واجب ده په هغه اندازه چې دفعه کېږي. که چېرته ددوی شر په خبره او نصیحت سره دفعه کېږي، نو دا اولی او بهتره خبره ده چه نصیحت ورته وشي او که په نصیحت باندې نه کېدل، نو قتل یې واجب دی. (۴)

د باغيانو په خلاف جنګ شروع کول

که چېرته باغيان په یو ځای کې را جمعه شي نو داسلامي پادشاه له پاره جايز دي چې دوی باند جنګ شروع کړي که څه هم دوی جنګ نه وي شروع کړي خو په الدار المنتقی شرح الملتقی کې د دې باره کې تفصیل دا دی چې اسلامي پادشاه به پرته له اصلاحي څخه د دې خلکوڼه دفاع کوي او ددوی اجتماع به ختموي البته که چېرته ممکنه وه او که چېرته بغیر د اسلحې نه ددوی دفعه کول نه و ممکن بیا به له اسلحې سره ددوی سره جنګ کوي چې ددوي اجتماع ختمه شي. (۵)

باغيانو د مسلمانانو له امام او باد شاه غوښتنه وکړي د صحي له دوی سره نو د وخت له باغيانو سره صلحه: که چیرت پادشاه ته جايز او روا دي چې له دوی سره صلحه وکړي په دې شرط که چېرته په صلحه کې څه فايده وي او د صلحي په بدل کې به له دوی نه څه مال نه اخیستل کیږي ځکه دا باغيان هم مسلمانان دی نو نه دي جايز چې له دوی نه مال واخیستل شي د صلحي په بدل کې. علامه ابن عابدين په خپله حاشیه کې ويلي کوم حکم چې د باغيانو لپاره دی همدا حکم د مرتدینو له پاره هم دی. (۶)

له مشرکینو او کفارو څخه د باغيانو په وژلو کې مرسته غوښتل: جمهور علماء (امام مالک،

عليهما) په نزد د باغيانو وژل روا دي، كله چې و نيول شي. همدا رنگه هغه آلات چې جنگ ورباندې كېږي، لكه، غشي، ليندې، بمونه او داسې نور هغه آلات چې دوی ورباندې وژل كېږي.

په باغيانو باندې هغه څړه ځايونه او هغه اوبه چې دوی ورڅخه استفاده كوي، بايد بندي شي. همدارنگه هغه څوك چې له باغيانو سره ولاړ وي، يعنې كومك ورسره كوي، هغوی هم په دې حكم كې راځي. د دې له پاره چې د باغيانو شر دفع شي او د دوی شان او شوكت له منځه لاړ شي، نو پر هر هغه څه، چې دوی جنگ كوي او له باغيانو څخه لاس ته راشي، بايد په ووژل شي.

امام مالك (رحمة الله عليه) فرمايي، چې كه په دوی كې ښځې او ماشومان وي، نو بايد په داسې آله باندې ونه وژل شي، چه سوځول كوي.

د امام شافعي او د امام احمد ابن حنبل (رحمة الله عليهما) په نزد، د باغيانو وژل د غشي او بمبونو په واسطه ناروا دي. همدارنگه هر هغه شی، چې په هغه باندې څوك زخمي كېږي، يعنې په آله جارحه باندې هم جايز نه دي. د هغوی محاصره كول او په هغوی باندې خوراك څښاك بندول هم جايز نه دي، مگر كله چې دوی كوشش وكړي چې مسلمانان ووژني او دوی ته زيان ورسوي، نو بيا جايز دي، چې دوی محاصره كړي. همدارنگه د امام شافعي رحمه الله عليه او امام احمد بن حنبل رحمه الله عليه په نزد، چې دوی د جنگ اراده ونه لري، د دوی وژل جايز نه دي.

دوام لري

ته يې علم نه وی نو اطاعت يې مه كوه د دې دواړو او ملگرتيا كوه د دې دواړو سره په دنيا کی غوره ملگرتيا، هغه چه د شريعت سره سمه وي او متابعت كوه په دين کی د لارې د هغه چا چې بيرته راگرځېدلی دی ده ته په توحيد سره.

له باغيانو څخه هغه څوك چې وژل يې جايز نه دي

په دې قاعده باندې د فقهاوو اتفاق دی، چې له اهل حرب څخه هغه څوك چې قتل يې روانه دی، ښځې، بوداگان، ماشومان او ړانده دي. له باغيانو څخه د هغه چا مرگ هم جايز نه دی، چې په جنگ كې يې برخه نه وي اخيستي، ځكه د دوی قتل د شر دفعه كولو له پاره دی. نو وژل په هغو كسانو پورې خاص شول، چې په جنگ كې يې برخه اخيستي وي او هغه پورته ذكر شوې طايفې د جنگ نه دي، ځكه دوی په جنگ كې برخه نه اخلي. كه چېرته دهغو باغيانو د جنگ له پاره تياری وكړي، نو دلته جنگ من حيث المعنى موجود شو. په دې وخت كې د دې باغيانو وژل روا دي، مگر د ماشومانو او لېونو وژل يې روانه دي. نو هغه دوه صنفه چې ماشومان او لېوني دي، نه به يې وژني او كه دوی هم په جنگ كې شركت وكړي، نو بيا يې وژل روا دي.

مگر امام ابو حنيفه (رحمة الله عليه) فرمايي چې امام په دې كې اختيار لري، چې بنديان وي يې او كه يې وژني.

همدارنگه د احنافو نظر دا هم دی، چې وژل يې هم جايز دي د جنگ په وخت كې مگر ماشومان او لېوني به يې نه وژل كېږي.

د كومو څيزونو په واسطه د باغيانو وژل جايز دي

دامام ابو حنيفه او د امام مالك (رحمة الله

بهترین کتاب درسی

خلاصه

مقاله حاضر به هدف تحلیل محتوا، اصول، ساده‌نویسی و نظریه‌هایی که در زمینه طراحی کتاب‌های درسی از لحاظ متن، تصویر و اشکال در منابع مختلف ارائه شده، ترتیب شده است. کتاب درسی یکی از مهم‌ترین و در دسترس‌ترین رسانه‌های آموزشی است که نقش ارزشمندی را در نظام تعلیم و تربیه ایفا می‌کند. بسیاری از محققان، کتاب درسی را به عنوان یکی از رسانه‌های کارآمد و اثربخش آموزشی محسوب کرده‌اند که می‌تواند زمینه یادگیری و خودآموزی را برای فراگیران فراهم نماید. یکی از روش‌های پژوهشی‌یی که برای بهبود کتاب‌های درسی به کار می‌رود، تحلیل محتوا و ساده‌نویسی است. این امر می‌تواند به روشن شدن مسأله کمک کرده و نقاط قوت و ضعف احتمالی کتاب‌های درسی را برای اصلاح و تغییر احتمالی محتوا، متناسب با اهداف تعیین شده و اصول علمی پیشنهاد کند و همچنین، شیوه درست طراحی را در اختیار برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار دهد.

کلمه‌های کلیدی: مؤلف، تألیف، کتاب درسی، ساختار کتاب

مقدمه

امروزه هر فرد بشر ناچار به استفاده از یافته‌های جدید است. از آن‌جا که در مراکز تعلیمی ما نیز شاگردان برای آینده تربیت می‌شوند و مطالب و محتوای کتاب‌ها نیز تغییر می‌یابد، این ضرورت یعنی استفاده از شیوه‌های جدید و کارایی آموزشی بسیار احساس می‌شود. بر صاحب‌نظران پوشیده نیست که پویایی روش‌های گوناگون آموزشی و اتکای آن بر پایه‌های استوار علمی و حساب‌شده، در جریان رشد یادگیری و ارتقای سطح فراگیری دانش‌آموزان، تأثیر عمده دارد و این مسأله نیازمند تلاش متخصصان و کارشناسان این حوزه در تدوین و طراحی و به کارگیری شیوه‌های نوین است.

کتاب درسی پدیده آموزشی قرن حاضر است که کارکردهای ویژه‌یی را از خود به ظهور رسانده است. کتاب‌های درسی به خاطر اهمیت زیادی که در تعیین محتوا و خط مشی

با موانع چالش برانگیزی روبه‌رو می‌شویم. اینجاست که دسترسی به منابع الهام‌بخش اهمیت پیدا می‌کند. کتاب یکی از این منابع مؤثر است. وقتی انگیزه باشد، گویی هر کاری شدنی است؛ بنابراین در این مطلب نخست مؤلف، سپس تألیف و بعد ویژه‌گی‌های بهترین کتاب درسی را معرفی می‌کنیم.

مؤلف کیست؟

در زبان عربی، واژه مصنف معادل نویسنده و واژه مؤلف معادل گردآورنده است. بر همین اساس می‌توان گفت که نویسنده سازنده است؛ اما مؤلف تدوین‌گر. نویسنده طراح و سازنده است؛ اما مؤلف طراح و گردآورنده، در یک کلام، تفاوت اصلی نویسنده با مؤلف در نوع مداخله در متن و میزان دخل و تصرف در آن است.

این طور نیست که نویسنده از مواد و مصالح دیگران استفاده نمی‌کند؛ ولی وی در مقایسه با مؤلف، ابتکار عمل و قدرت مانور بیش‌تری دارد؛ اما مؤلف یک کتاب درسی یا غیر درسی، اطلاعات مورد نیاز و ضروری، راجع به یک موضوع خاص را گردآوری می‌کند و در قالب یک کتاب مدون در اختیار دیگران یا دانش‌آموزان قرار می‌دهد، تا فرزندان میهنش با خواندن آن آینده‌سازان هدفمند، مسئولیت‌پذیر، توانمند، نقاد و هم‌دیگرپذیر بار آیند.

در واقع تفکر و مطالعه می‌تواند مهم‌ترین ویژه‌گی‌های یک نویسنده یا مؤلف موفق باشد. نویسنده‌گی بر سه پایه استوار است:

آموزشی دارند، کانون توجه دست‌اندرکاران تعلیم و تربیه می‌باشند.

آشنایی با روش‌های مختلف تدریس می‌تواند زمینه‌ی جهت برخورد متقابل منطقی با شاگردان را از یک مجرای ارتباطی صحیح مهیا کند؛ به‌طوری که همواره تفکر منطقی داشته باشد. آنچه در این مقاله آمده، نگاهی کوتاه و گذرا به بهترین کتاب درسی می‌باشد. امید می‌رود مؤثر و مفید واقع گردد.

بدون شک یکی از عوامل اساسی و مؤثر در بهبود کمی و کیفی آموزش، داشتن کتاب خوب و مفید درسی و استفاده از روش‌های مناسب تدریس می‌باشد. معلمانی وجود دارند که به دلیل نداشتن یا عدم استفاده درست از یک روش مناسب تدریس نمی‌توانند به صورت باید و شاید مطالب درس را به نحو درستی در ذهن دانش‌آموز القا نمایند؛ لذا برای موفقیت در کار خود انتخاب یک روش تدریس متناسب با درس مربوط توصیه می‌شود.

اهمیت کتاب‌های درسی در نظام‌های آموزشی متمرکز مانند افغانستان که تقریباً تمام عوامل آموزشی بر اساس محتوای آن تعیین و اجرا می‌شود بیش از سایر انواع نظام‌های آموزشی است و به خاطر همین اهمیت بیش از اندازه است که صرف وقت نیروهای متخصص در ارزش‌یابی و تحلیل کتاب‌های درسی می‌تواند راه‌گشا و حل بسیاری از مشکلات جاری آموزش باشد.

زنده‌گی بالا و پایین بسیار دارد. باید بپذیریم که در مسیر رسیدن به اهداف خود گاهی

۱- هنر خوب حس کردن

۲- هنر خوب اندیشیدن

۳- هنر خوب نوشتن (عبدالرحیم موگهی، ۱۳۸۷)

تألیف چیست؟

تألیف گام استواری برای شروع نوشتن است و برای رسیدن به این مرتبه، نخست باید از مرحله تحقیق عبور کرد. تحقیق و تفکر درباره موضوعات جدید، می تواند افق دید شما را به روی ایده های جدید باز کند. سعی کنید همیشه ایده های تازه از ذهن تان تراوش کند تا بهانه یی برای نوشتن نداشته باشید. هرچند بسیاری از افراد برای تألیف کتاب، مستقیم دست به قلم شده و شروع به نوشتن می کنند؛ اما باید بدانند که تألیف کتاب های درسی و رهنمای معلم، یک تخصص و فن جدا از نویسنده گی است. تکنیک ها و روش هایی دارد که باید مراعات شوند و مطالبی در مطابقت به مفردات برگزیده شود که در بیداری حس اندیشیدن شاگردان مؤثر باشد، نه این که خسته کن و خواب آور باشد. انسان امروزی بیش از هر زمان دیگری با خیل عظیم دانش بشری مواجه است و گزینش اطلاعات، کاری دشوار و نیازمند قابلیت هایی چون: تأمل، اندیشه ورزی و قضاوت است. تألیف اگر ساختار ابتکاری و دقت در تحقیق را همراه داشته باشد، بسیار کارآمد و مقبول خواهد بود. لغت نامه دهخدا با آن عظمت، نتیجه مطالعه، تحقیق، تصحیح و در نهایت، ثمره تألیف است.

کتاب های درسی

کتاب هایی که بر اساس برنامه درسی خاص و با هدف معینی از سوی مراجع ذیصلاح (ریاست نصاب تعلیمی) وزارت معارف به

تصویب رسیده، تهیه می شوند و به صورت عملی در صنف های درسی از آنها استفاده می شود.

به بیانی دیگر کتاب درسی، کتابی است که برای تدریس یک موضوع خاص به مخاطبان مشخص نوشته می شود.

به هر حال، کتاب درسی یکی از ابزارها و اجزای آموزش است که نقش مهمی را در تأمین اهداف آموزشی هر کشور، ایفا می کند و از جایگاه و نقش ویژه یی برخوردار است. کتاب درسی، با توجه به هدف های دانشی، باید زمینه های لازم را برای پرورش و توسعه هدف های مهارتی و نگرشی مورد نظر در برنامه درسی مربوط در نظام آموزشی، فراهم کند. یکی از مهم ترین مسئولیت های مؤلفان، ایجاد تعادل در پرورش همه جانبه هدف های برنامه درسی است.

کتاب درسی پدیده آموزشی قرن حاضر است. در حال حاضر کتاب های درسی یکی از مهم ترین مراجع و منابع برای یادگیری به شمار می آیند؛ چراکه بیش تر فعالیت های آموزشی در چهارچوب آن صورت می پذیرد. موارد زیر از جمله دلایلی اند که اهمیت کتاب درسی را نشان می دهد:

- موجب صرفه جویی در وقت معلم و یادگیرنده می شود.
- امکان بحث و گفت و گو در مورد مسایل مشترک و هم چنین ایجاد هم آهنگی بین فراگیران یک رشته می شود.
- معلم را از بحث های اضافی فارغ می کند.
- یادگیرنده گان را به مطالعه عادت می دهد.
- محتوا و خط مشی آموزش را مشخص می نماید.
- از پراکنده گی مطالب و متمرکز شدن فراگیر

یاد کرد. (فلودن، ۲۰۰۲)

• کتاب درسی موثق ترین میثاق کارگزاران آموزشی است که خطوط اصلی تدریس، یادگیری، سنجش و اندازه گیری و ارزش یابی آموزشی را تعیین و تعریف می کند. (گارینگر، ۲۰۰۶)

بهترین کتاب درسی

همان گونه که کتاب درسی برای تدریس یک موضوع خاص به مخاطبان مشخص نوشته می شود و نقش ویژه و جایگاه بلندی در پروسه آموزش دارد، ساده نویسی و عام فهم بودن آن نیز بر مزایای آن می افزاید.

کتاب آموزشی باید فرزند آن برنامه آموزشی باشد که برایش تنظیم شده است. در نتیجه ضروری است، مؤلفان قبل از اقدام به تألیف کتاب درسی، در مطابقت به مفردات آموزشی، برنامه یی برای تألیف آن که شامل رویکرد کتاب، هدف های کتاب، محتوای آموزشی، مفاهیم اصلی و روش ارائه محتوای کتاب باشد، آماده کنند و سپس بر اساس این برنامه، به سازماندهی مطالب کتاب درسی پردازند.

یک کتاب درسی هر قدر ساده و روان نوشته شده باشد به همان پیمانه نتیجه عالی دارد و برای درک بهتر و یادگیری سریع شاگردان، کاری راحت تر، ارزان تر و زیباتر از ساده نویسی نیست.

ساده نویسی به این معنا نیست که متن را با گفتار عامیانه باید نوشت؛ بلکه نوشته باید آنقدر خوش فهم، خوش خور و خوش خوان باشد که شاگردان بتوانند به راحتی آن را فرا گیرند و این روش به ویژه در پایه اول مکتب که دوره اصول صنفی است بسیار ضرور

بر موضوعی واحد جلوگیری می کند و به فعالیت های معلم و دانش آموز نظم می دهد. بنابراین کتاب درسی باید طوری باشد که پاسخ گوی نیازهای گروه های متفاوت مردم در نقاط مختلف کشور بوده و به زمان لازم برای آموزش کامل درس توجه کند و آراسته با مرجع علمی معتبر، ارزش یابی آموزشی، سنجش و اندازه گیری پیشرفت تعلیمی شاگردان و تسهیل یادگیری و تحکیم وحدت ملی باشد.

کتاب های غیر درسی

کتاب هایی اند که به منظور فراهم کردن زمینه های ایجاد انگیزه برای یادگیری و یا مطالعه، افزایش دانش و سواد علمی، پرورش مهارت های ذهنی و عملی، رشد روابط اجتماعی و ارتقای یادگیرنده بر اساس هدف ها و برنامه های خاصی تهیه و تنظیم می شوند و به برنامه های درسی دوره تحصیلی وابسته نیستند. (مرادی ۱۳۹۹)

کتاب درسی از دیدگاه دانشمندان

• کتاب درسی مرجع رسمی مورد استناد برای تعیین محتوا و برنامه آموزشی بوده و رهنمای عملی برای کلیه کارگزاران تعلیم و تربیه است. (آون، ۲۰۰۷)

• کتاب درسی متنی است سازمان یافته که اهداف آموزشی را در قالب نوشتار، تصویرها و فعالیت ها عرضه نموده و پیونددهنده اهداف تعلیم و تربیه در صنف درسی است. (فوستر، ۲۰۰۲)

• تحقق اهداف یادگیری مستلزم حضور عوامل متعدد و متنوع است که در این میان می توان از کتاب درسی که از مهم ترین فرصت های یادگیری رسمی به شمار می آید

درسی پی ببریم و آن‌ها را دست کم نگیریم به خوبی می‌دانیم که پوش کردن کتاب با کاغذهای رنگارنگ و ضخیم مود بی‌جا و بی‌مورد بوده و جفای بزرگی در حق اولاد وطن و کتاب‌های درسی است.

شاگردان باید تشویق به خوب نگه داشتن کتاب شوند و راه‌های پیش‌گیری از خراب شدن کتاب به آن‌ها آموزش داده شود؛ زیرا پوش کردن کتاب علاوه بر این که فایده‌یی به حفظ و نگه‌داشت آن ندارد، زمان پاره شدن و کنده شدن جلد و صفحه‌های آن را زودتر فراهم می‌کند. هرچند این مود بی‌جا و بی‌مورد در مکتب‌ها از قدیم معمول بوده است؛ ولی بهترین راه برای جلوگیری از این معمول و حفاظت کتاب، پوش کردن آن با پلاستیک نازک است، تا عنوان، رنگ و زیبایی جلد آن پنهان نشود.

امیدواریم که با مطالعه این مقاله، رنگ اصلی جلد کتاب نادیده گرفته نشود و شاگردان مجبور به پنهان کردن زیبایی و جذابیت کتاب‌های شان نشوند.

ساختار و ویژه‌گی‌های کتاب‌های درسی

محتوای کتاب آموزشی باید بتواند به تسهیل، تعمیق و تحکیم یادگیری کمک کند؛ بنابراین، بدون پیروی از منطق یادگیری، نمی‌توان به طراحی کتاب آموزشی پرداخت. هنگامی که یادگیرنده محتوای کتاب را می‌خواند، در واقع، مفاهیم را با توجه به پیش‌دانسته‌هایش در ذهن خود سازماندهی می‌کند، به نظام ارتباط‌ها و کاربردها پی می‌برد، و به وسیله نگرش و تفکر خاص خود، دست به تولید دانش می‌زند. در مجموع، کتاب‌های آموزشی با توجه به هدف‌ها، نوع محتوا

می‌باشد؛ زیرا این دوره اساسی‌ترین دوره آموزش است. روش این دوره، آموزش برای خوانش است؛ یعنی شاگردان فقط می‌آموزند تا بخوانند و آنچه را که می‌خوانند باید سلیس، روان و مطابق به ذوق و سلیقه آن‌ها باشد، تا سبب دل‌سردی آن‌ها از کتاب، درس و مکتب نشود. فقط با ساده‌نویسی می‌شود که موضوعات تازه و به‌روز را به ساده‌گی به خورد شاگردان داد.

یک کتاب‌نویس باید در ساده‌نویسی بسیار دقت کند، تا کتابی که می‌نویسد، زودآموز، خوش‌فهم و آراسته با جمله‌های کوتاه و کلمه‌های مأنوس باشد؛ در غیر آن اگر کتاب‌های خارجی یک‌بار نیاز به ترجمه داشته باشند، کتاب پرپیچ و دشوارنوشت چندین بار نیاز به ترجمه خواهد داشت.

دشوارنویسی مود بی‌جا و بی‌مورد است که جای فهم و شعور نویسنده یا مؤلف را می‌گیرد و جفای بزرگی در حق اولاد وطن شمرده می‌شود؛ پس ساده بنویسید.

همان‌گونه که ساده‌نویسی در زودآموزی نقش ارزنده دارد انتخاب رنگ‌ها نیز نقش مهمی در کیفیت یادگیری و میزان بهره‌وری ذهن شاگردان دارد.

رنگ جلد و صفحه‌های کتاب درسی علاوه بر این که میزان توجه و سطح انرژی و شادی شاگردان را افزایش می‌دهد، هم‌چنان باعث از بین رفتن استرس و خسته‌گی نیز می‌شود.

رنگ پستی جذابیت کتاب را بیش‌تر می‌سازد و به شاگردان اجازه می‌دهد تا تمرکز بیش‌تری برای یادگیری داشته باشند. بنابراین، اگر به ارزش و اهمیت رنگ، لوگوها و عکس‌های پستی و صفحه‌های کتاب

و مخاطبان‌شان، ممکن است به شیوه‌های گوناگون طرح‌ریزی شوند؛ اما باید در نظر داشت که حترانگ جلد (پشتی) و بگروند (پس‌زمینه) صفحه‌های کتاب از لحاظ روان‌شناسی تعلیم و تربیه باید جذاب و دل‌نشین باشند نه دل‌گیر و خسته‌کن.

واحد یادگیری

هر کتاب آموزشی از تعدادی واحدهای یادگیری تشکیل شده است. هر واحد یادگیری می‌تواند تنها از یک درس، یا یک فصل، یا یک بخش تشکیل شده باشد. هر واحد یادگیری قسمت‌های گوناگونی دارد. این قسمت‌ها ممکن است، به لحاظ فزیک و ظاهری از یک‌دیگر متمایز و مشخص شده باشند و مرز معینی بین آن‌ها مشاهده شود. گاهی نیز بر اساس سلیقه مؤلفان یا ویژه‌گی موضوع/مضمون ممکن است بین این قسمت‌ها تفکیک فزیک به عمل نیامده باشد. در هر دو صورت، واحد یادگیری، قسمتی برای ورود به مبحث (بخش ورودی)، قسمتی برای پرداختن به اصل موضوع (بخش اصلی) و قسمتی برای پایان بخشیدن به درس (بخش پایانی) دارد.

۱- بخش ورودی

در دیدگاه‌های جدید یادگیری که به یادگیری معنادار، ساخت‌گرایی، رشدشناختی و فراشناختی اهمیت بیش‌تری می‌دهند، بخش ورودی واحد یادگیری از اهمیت زیادی برخوردار است. در واقع این بخش به منظوره‌ای زیر سازماندهی می‌شود:

۱- ایجاد انگیزه در یادگیرنده؛

۲- مشخص کردن حوزه و موضوع یادگیری؛
۳- ایجاد ارتباط بین موضوع یادگیری و کاربردهای آن در زنده‌گی فراگیر.

۲- بخش اصلی

این بخش، رویکرد، هدف‌ها، روش‌ها، ملیت و هویت، ارزش‌یابی و اصول سازماندهی محتوا را در خود مستتر دارد؛ پس از بخش آغازین واحد درسی، نوبت به بخش اصلی می‌رسد که اسکلیت اصلی کتاب را تشکیل می‌دهد و شایسته است مؤلفان تمامی همت خویش را صرف سازماندهی باکیفیت این بخش کنند.

به نظر می‌رسد در این بخش دو نوع سازماندهی باید به طور هم‌زمان مورد توجه مؤلف باشد:

۱- سازماندهی فکری مطالب کتاب؛

۲- سازماندهی شکلی مطالب کتاب.

۳- بخش پایانی

بخش پایانی یک واحد یادگیری، سه نقش را به طور عمده ایفا می‌کند:

الف) جمع‌بندی و مرور آموخته‌های واحد یادگیری؛

ب) مرتبط ساختن آموخته‌های آن واحد با یک‌دیگر و با آموخته‌های پیشین (توجه به نقشه مفاهیم)؛

ج) فراهم ساختن دریچه‌یی به سوی یادگیری‌های فراتر.

بخش پایانی کتاب معمولاً متشکل از لغت‌نامه، فهرست منابع و مطالب و در صورت ضرورت، فهرستی از اشتباهات کتاب به نام درست‌نامه می‌باشد.

(مرادی، ۱۳۸۹)

نتیجه گیری

پس کتاب درسی را می توان به عنوان اصلی ترین منبع و موثق ترین مرجع علمی هدایت و رهنمای فعالیت های معلم و شاگرد در جهت تحقق اهداف آموزشی دانست. کتاب درسی مهم ترین و در دسترس ترین رسانه آموزشی می باشد که نقش مؤثری را در نظام تعلیم و تربیه ایفا می کند. بسیاری از پژوهش گران، کتاب درسی را به عنوان یکی از رسانه های کارآمد و اثربخش آموزشی محسوب کرده اند که زمینه یادگیری و خودآموزی را برای فراگیران فراهم می نماید. کتاب درسی مبنای تمامی آزمون ها و گزینش ها می باشد؛ هم چنین رسانه یی است که همه روزه معلمان و شاگردان از آن استفاده می کنند.

از همین رو کتاب درسی خوب با نگارش عام فهم و روان برای درک بهتر و یادگیری سریع شاگردان خیلی مؤثر و مفید است و در حال حاضر کتاب های درسی یکی از مهم ترین مراجع و منابع برای یادگیری به شمار می آیند؛ چراکه بیش تر فعالیت های آموزشی در چهارچوب آن صورت می پذیرد.

روی هم رفته کتاب باید دارای معیارها، اصول و ضوابط خاصی باشد که وجود آن ها در فرآیند طراحی کتاب های درسی ضروری است؛ چراکه شاگردان را به اهدافی که مدنظر است، برساند. یکی از روش های پژوهشی یی که برای کتاب های درسی به کار می رود، تحلیل محتواست. این امر می تواند نقاط قوت و ضعف احتمالی کتاب های درسی را برای اصلاح و تغییر احتمالی محتوا، متناسب با اهداف تعیین شده و اصول علمی پیشنهاد کرده و هم چنین شیوه درست طراحی را در اختیار برنامه ریزان و مؤلفان کتاب های درسی قرار دهد، تا کتابی جذاب تر و کاراتر در اختیار معلمان و شاگردان قرار گیرد.

منابع

- ۱- حسن مرادی دکتر نرگس، تحلیل محتوای کتاب درسی، سال ۱۳۹۹، ناشر: کتابیران.
- ۲- ملکی حمید، کتاب درسی (طراحی و تألیف)، سال ۱۳۸۲، ناشر: بوم سازه (سیولیکا).
- ۳- زیگلر ایزابل، مترجم: خداداد موقر، هنر نویسنده گی خلاق، سال ۱۳۶۹، ناشر: پانوس.
- ۴- Info@topsapp.net
- ۵- (عبدالرحیم موگهی، ۱۳۸۷)

په اسلام کې د وفادارۍ ارزښت

پاتې برخه

ووپشم او تا ته به داسې او هغسې مالونه درکړم.

جابر وايي: ابوبکر صديق رضی الله عنه یو موټی سیکې را واخیستې او ما ته یې راکړې، هغه مې وشمېرلې، پنځه سوه درهمه وو، غوښتل مې چې ولاړ شم، خو ابوبکر صديق رضی الله عنه وویل: صبر وکړه او دوه برابره نورې هم یوسه. هغه ته مې وویل: ولې؟ ویې ویل: ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم درته فرمایلي وو: دارنگه او دارنگه او دارنگه.

د ابوبکر صديق رضی الله عنه وفادارۍ ته وگوره، وینم چې تعجب دې ونه کړ، حق لرې ځکه چې هغه ابوبکر صديق دی. که چېرې ابوبکر صديق وفا ونه کړي، نو څوک به یې کوي؟

آیا له خپله ځانه خوښ یې؟!

د صديق، فاروق او یزید بن سکن وفاداري دې ولیده، صحابه کرام ډېر وفاداره وو، موږ یې یوازې په درېو بېلگو باندې بسنه وکړه.

په جومات کې لمونځ کول. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ستو یوه برخه ده.

د ابوبکر صديق رضی الله عنه وفا:

یوه ورځ جابر بن عبدالله رضی الله عنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره روان و، جابر خورا ډېر بې وزله وو.

رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه ته وفرمایل: (یا جابر لو جاء مال البحرين لقسمت لك و لأعطینك كذا و كذا و كذا...) (رواه البخاری ۲۹۷۰)

ژباړه: ای جابره! که د بحرین مالونه را ورسېږي، هغه به ووپشم او تا ته به داسې، هسې او دغسې ترې درکړم.

د بحرین مالونه رانه غلل او رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شو، خو ابوبکر صديق رضی الله عنه یې په ځای راغی او د خلکو په منځ کې یې غږ وکړ، له هغه چا سره چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ژمنه کړې وي، یا له رسول الله صلی الله علیه وسلم نه کومه غوښتنه لري، هغه دې راشي.

جابر رضی الله عنه وايي: زه د هغه حضور ته ورغلم او هغه ته مې وویل: رسول الله صلی الله علیه وسلم ما ته ویلي وو، که چېرته د بحرین مالونه راغلل، زه به هغه

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: (أربع من كن فيه فهو منافق.. و اذا غدر...)(رواه بخاری ۲۴۵۹)

ژباړه: که په یو چا که څلور خصلتونه وي، هغه منافق دی.. او کله چې تړون وکړي، په هغه کې خیانت کوي.

الله تعالی فرمايي: (وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا) [الإسراء: ۳۴]

ژباړه: او تاسو په عهد باندې وفا وکړئ، بې شکه چې د عهد پوښتنه به وشي.

له خلکو سره د وفادارۍ خبره خورا ستونزمنه ده، څه هغه تړونونه چې په هغو مو عمل نه دی کړی. څومره چم او دوکه مو وکړه، څومره خیانت مو وکړ.

«حمص» ښار د وفادارۍ په وجه مسلمان شو

د وفادارۍ په پام کې نیولو لومړنۍ پړاو له خلکو سره په مادي کړنو کې وفادارۍ کول دي، چې د سل گونو ستونزو د رامنځ ته کېدلو لامل گرځي. وړاندې تر دې چې په هغه باندې لاس پورې کړو، په اسلامي تاریخ کې دغه رښتیني داستان ته ښه پام وکړه. او په خپل ځان خپله مسلماني وویاړه.

مسلمانانو د شام هیواد فتح کړ د (حمص) ښار په هغه وخت کې د رومیانو په لاس کې و. مسلمانانو هغه خپلواک کړ او رومیان یې له هغه ځای نه وشړل. د حمص اوسېدونکي مسیحیان وو او مسلمانانو هغوی اسلام ته راوبلل. هغوی له اسلام راوړلو څخه انکار وکړ او د جزیې په ورکولو یې موافقت وکړ. جزیه

آیا وفاداري دې کړې ده؟!

نبي کریم صلى الله عليه وسلم د قیامت په ورځ راځي او فرمايي: يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا [الفرقان: ۳۰] ژباړه: ای زما پرودگاره! بې شکه چې زما قوم دغه قرآن پرېښودی و.

آیا ته د هغو کسانو له ډلې څخه یې، چې قرآن یې پرېښي دی؟! پیغمبر صلى الله عليه وسلم او اصحاب رضی الله عنهم تر آزار او ځورونې لاندې راغلل، نو آیا که قرآن کریم پرېږدي، دا به له هغوی سره وفاداري وي؟!

آیا رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ستا وفاداري د ده د سنتو په پرېښودلو سره ده؟! اوس ښه فکر وکړه او پاته او قلم راواخله او په ویې ولیکه: زه کولی شم چې په دغو مواردو کې (۲، ۱، ۳، ۴) پیغمبر صلى الله عليه وسلم ته وفادار و اوسم او په دغو مواردو کې خپل وضعیت ته فکر وکړه او له خپل ځانه دې پوښتنه وکړه. آیا له خپل ځانه راضي یم؟

درېم: له خلکو سره په کړو وړو کې وفا رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: (المسلمون عند شروطهم) (رواه ابوداود ۳۵۹۴)

ژباړه: مسلمانان په خپلو شرطونو عمل کوي.

هر کله دې چې خپله موافقه د کوم څیز په اړوند څرگنداوه. بویه چې په هغه باندې عمل وکړي، چې تړون ماتونه د نفاق او دوه مخې توب له نڅېنو څخه یوه نڅېنه ده.

په څېر شو...؟!)

د هغه لوېديځوال سړي خبره چې اسلام يې راوړ او وروسته د حج فريضې د ادا کولو له پاره ولاړ، په دې موضوع باندې ښه گواه دی. هغه مهال يې چې وويل: (الحمد لله چې د مسلمانانو له ليدو د مخه مې اسلام راوړ).

زما گرانو دوستانو! زمو اخلاق موږ رسوا کوي، نو په خپل اسلام کې له الله تعالی نه وويړېږئ.

له منځه تللي پورونه

د حساب او کتاب په ژبه کې د (له منځه تللي پورونو) عبارت زموږ تر غوږ کېږي او معنا يې دا ده چې نه شي کېدای، هغه له پوروروو څخه واخيستل شي.

وينم چې دغه خبرې دې له اوسني واقعيت سره تطبيق کړي او زما منظور ته دې پام شوی دی! موږ خورا ډېر پورونه واخيستل، خو څو ځله مو وفا وکړه او پورونه مو بېرته ورکړ؟ هېڅ ځواب نه لري، مگر تا ته مې ونه ويل: دا له منځه تللي پورونه دي!

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: (يغفر للشهيد كل ذنب الا الدين)

ژباړه: د شهيد له پاره له قرض پرته بله هره گناه بخښل کېدونکې ده.

ياالله! له سترو مالي ستونزو څخه يوه، د پورونو ستونزه ده، چې د الله تعالی پر وړاندې خورا ډېره ستره ده. ولې چې د شهيد ټولې گناوې بخښل کېږي، مگر پور نه بخښل کېږي.

ستا نظر څه دی؟ آیا ستا زړه ورپېد؟ سوگند

د هغوی د ساتنې له کبله اخيستل کېده؟ روميانو بيا خپل لښکر منظم کړ او له مسلمانانو سره جنگ ته چمتو شول او د حمص تر يرغل لاندې راغلل، دا مهال د اسلام لښکر د صفونو په سمبالولو لاس پورې کړ او په حمص کې يې له موجوده مسلمانانو وغوښتل، چې له لښکر سره يو ځای شي، خو....

مسلمانانو د حمص له اوسېدونکو څخه د دوی د ساتنې لپاره جزیه اخيستې وه، خو غوښتل يې چې له حمص نه شاه تگ وکړي، نو څه يې وکړل؟

هغوی يوه جزیه اخيستي وه، د حمص خلکو ته يې بېرته ورکړه، حمصيان را وين شول، ولې يې د جزیې مال موږ ته بېرته راکړ؟ د مسلمانانو مخکښ ځواب ورکوي: موږ ستاسو د ساتنې له پاره جزیه اخيستي وه، خو اوس مهال موږ غواړو چې بېرته يې درکړو.

نو ولې يې له تاسو نه واخلو؟

په دې ترتيب سره ټولو حمصيانو اسلام راوړ او د اسلام لښکر له حمصيانو سره يو ځای له حمص نه د دفاع په موخه د روم پر وړاندې ودرېد.

الله اکبر! د وفادارۍ په خوی سره حمص ښار اسلام راوړ! يوه ښار د مسلمانانو د اخلاقو پر بنسټ ايمان راوړ او ټول مسلمانان شول. زموږ اصلی ستونزه، اخلاقي ده. لوېديځ لمونځ، روژې او داسې نورو خبرو ته نه گوري او له هغه سره هېڅ کومه اړيکه نه لري، بلکې زموږ اخلاقو ته يې کتنه کړې او وايي: د (هغوی

پور په یوازې ډول خورا دروند دی، خو تاسې په دې سربېره گناهونه او غفلت هم پرې ور اضافه کوي. هسې نه چې د دې درانده وزن له پورته کولو سره مینه ولري.

زموږ اوسنی حالت

د پور مسئله خورا ډېره مهمه ده، نو له دې کبله یوازې باید په خورا اړینو څیزونو کې قرض ته مخه وشي، خو زموږ حال او وروستنی ورځې ته وگوره. د ساري په ډول: د کور یو کس چې مایل ونه لري او له خپل کور څخه بهر ته وځي، له خپل مشر یا د کور له یو بل کس څخه ځان ته تلیفون غواړي ولې؟!

ځکه چې زما ټول دوستان مایل لري او زه هم له هغوی نه کم نه یم! د پوهنتون زده کړیال ته وگوره، هغه محصل چې له هرو شپږو میاشتو وروسته له خپل پلار څخه غواړي، چې د دې تلیفون ورته نوی کړي، ولې؟ دا ځکه چې له یو ډول رنګ څخه بل ډول رنګ لا ډېر ښکلی دی! سبحان الله! شاید چې هغه پلار او یا مشر قرض اخیستی وي.

اقساط هم پور گڼل کېږي. څوک دی چې دغه قرضونه ورکړي؟ تلیفون به تر لاسه شي، خو قیامت بهر نه کړي، چې هغه هم راتلونکی دی.

زه غواړم چې دا ټولې خبرې د وفادارۍ په لړۍ کې راولم، موږ او زموږ د ژوند ټول څیزونه تر خطاب لاندې دی. هغه څه چې د دغه خوی او نورو اخلاقو د ښکلا بنسټ جوړوي، هغه دا دی چې له هرې اخلاقي ځانگړنې سره زموږ پابندي یو گام

پر الله تعالی چې هر ځل دغه حدیث تکرارېږي، وېره او وحشت هم ډېرېږي او عقل په لاسي او یا غیر لاسي توگه ډېر هغه پورونه در یادوي، چې هېر کړي دي. په تېر وخت کې له همدغې مسئلې څخه د مسلمانانو وېرې ته وگوره، هغوی د مجاهدینو تر منځ د الله تعالی په لاره کې غږ پورته کوي. (څوک چې پوروري دي، هغوی دې بېرته وگرځي) تعجب مه کوه، ستا مقصد څه دی؟

زما گرانه وروره! که چېرته ستا نفس د کومې گناه مرتکب شو، په هغه باندې د وېرې غږ وکړه. (څوک چې پوروري دي، هغوی دې بېرته وگرځي).

زما وروره! له گناه نه لاس واخله، ځکه چې ستا مجاهدو پلرونو له هغه نه ډډه کوله او د قرض ادا کولو لپاره یې د الله تعالی په لاره کې له جهاد نه لاس واخیست. سربېره پردې چې د الله تعالی په لاره کې شهیدېږي. د شهید ټولې گناوې بخښل کېږي مگر قرض نه بخښل کېږي. نو ستا یې په گناه څه؟ لاس ترې اخلي یا نه؟

زما وروره! هره شېبه په تا باندې غږ کېږي، څوک چې پوروري دي، هغوی دې بېرته وگرځي نو له الله تعالی څخه مه غافله کېږه.

زما وروره! له دې نه ووېرېږه چې مړ به شي او پور وړی به یې، حتی که چېرې شهید وي.

نو ستا په حال دې افسوس وي، که چېرته گنهگار مړ شوې. یا غافل شوې.

هغه پیسې واخلي او بیا یې تر مرگه ورنه کړي او مړ شي، نو دغه سړی به د قیامت په ورځ له الله تعالی سره لکه د یوه غله په څیر مخامخ شي.

آیا هغه وخت نه دی را رسېدلی، چې له خپل ځان سره گوښه شي او په ډاگه او بې پردې له خپل ځان سره مخامخ شي او تېرو څیزونو باندې پښیمانه شي او له ځان سره تړون وکړي، چې ټول هغه حقوق چې ستا پر غاړه باندې دي، ادا یې کړي؟!

له منځه تللی ژمنې

له خلکو سره د چلن د وفاداری له جملې نه، په ژمنو کې وفاداري ده. له تېروتنې څخه پرته موږ ټول په خپلو ژمنو کې له ستونزو سره لاس گرېوان یاستو، مگر پر هغه چا باندې چې الله رحم کړی وي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وگوره، عبدالله بن ابی الحمسا وايي: د رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت نه مې د مخه له هغه سره یوه معامله وکړه او کوم څیزونه چې زما په غاړه باقي پاتې شول، چې باید هغه ته مې ورکړي وای. له هغه سر مې وټاکل چې فلاني ځای ته ولاړ شم، وروسته مې ژمنه له یاده ووت، له درې ورځو وروسته مې را په یاد شول او را وگرځېدم او نوموړی مې په هماغه ځای کې ولید. رسول الله صلی الله علیه وسلم چې ماته وکتل وېې فرمایل: (یا فتی لقد شقت علی، أناها هنا منذ ثلاث أنتظرک) (رواه بخاری فی صحیحه ۵۹۷۱)

ژباړه: ای ځوانه! زه دې په سختۍ کې

مخ پر وړاندې ځي. زه نه وایم چې شل گامه (بهترین کارونه، هغه دي چې لا ډېر دوام ولري، حتی که لږ وي)

تا ته زما یو نصیحت: هسې نه چې د المونیم په څیږې شي! دا ځکه چې ژر توډېږي او ژر هم سپرېږي! نه ویل کېږي، چې د موقت شور، ځوږ او احساساتو په لټه کې شي، زما لاس ستا په لاس کې دی، چې یو ځای سره مخ پر وړاندې ولاړ شو.

ورو ورو به پر مخ ځو، خو نه په ځنډ او نه هم د توغندي د گړندیتوب په څېر، خو ته د خپل ځان ترماپتري!

هغه څیزونه چې باید وفا پرې وکړو:
- پورونه! او څه پوهېږي، چې پورونه څه شی دي؟!

- راویستل شوي چکونه!
- د هغو شرکتونو تړونونه، چې وکیلان په هغه کې د تبصرې له پاره ترې ناوړه گټه پورته کوي.

- له فلاني شرکت سره په مایل کې تړون کوې او کله چې یې وخت را رسېږي روپۍ ورکوې او یو بل نوی تړون کوې. نبی کریم صلی الله علیه وسلم دا رنگه افرادو ته په خطاب کې داسې فرمایي: (أیما رجل استدان دینا لا یريد أن یؤدی الی صاحبہ حقہ (خدعه حتی أخذ مالہ) فمات و لم یؤده، و لقي الله وهو سارق) (بخاری فی صحیحه ۲۳۸۷)

ژباړه: کله چې یو څوک له بل چا قرض واخلي، خو د بېرته ورکولو قصد یې ونه لري، نو هغه ته یې دوکه ورکړي، چې د

د دې جملې له اورېدلو نه وروسته چې (زه دا درې ورځې کېږي، چې دلته تا ته سترگې په لاره یم). متوجه کېږو، چې تر اوسه پورې په څلورو لاسونو او پښو باندې په لاره ځو.

دا یو ښکلی احساس دی! زېږی ورکړی، ځکه چې نن ورځ هغه څوک چې په څلورو پښو او لاسونو باندې په لاره ولاړ شي، سبا ته سترې کېږي؟!

له مور او پلار سره وفاداري

تر ټولو ډېر ور کسان، چې له تاسو سره یې نیکي کړې ده، هغه ستا مور او پلار دي، موږ هېڅکله نه شو کولی چې د هغوی حق پر ځای کړو خو د خپل وس په اندازه باید دا کار هم وکړو او په دې اړوند ښه نیت کافي دی. ولې چې د خلاصون لاره ده. یو سړی د رسول الله صلی الله علیه وسلم حضور ته راغی او ویې ویل: ای د الله رسوله! زما مور او پلار مړه شوي دي. آیا داسې کومه لاره شته، چې د هغوی له مړینې وروسته، له هغوی سره نېکي وکړم؟

پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل: (نعم الصلاة علیهما، والاستغفار لهما، و انفاذ عهدهما من بعدهما، و صلة الرحم التي لا توصل الا بهما، و اکرام صديقها) (رواه ابوداود ۵۱۴۲)

ژباړه: هو! هغوی ته په دعا کولو سره، د هغوی له پاره د بخښنې په غوښتلو سره، د هغوی له مړینې وروسته د هغوی په ژمنه د وفا کولو سره، په صله رحمې سره، چې د هغوی په شتون کې به تر سره کېده او د

ایسار کړم، زه له درېو ورځو راهیسې دلته ستا انتظار کوم.

هغه زموږ حبیب صلی الله علیه وسلم د الله تعالی رسول دی، نو بېرته کوئ او د آنحضرت صلی الله علیه وسلم له میراث نه یې وڅښئ، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ملتیا کې لا ډېر د وړتیا کسان هغه دي، چې په رسول الله صلی الله علیه وسلم پسې اقتدا کوي.

نو آیا هغه پلار چې له خپلو زامنو سره د فلاني خیز ژمنه کوي، وروسته بیا خپلې ژمنې ته د عمل جامه نه ور اغوندي، په رسول الله صلی الله علیه وسلم پسې یې اقتدا نه ده کړې؟

گرانه پلاره! وینم چې وایي: ځینې وختونه عذر را منځ ته کېږي. یا شرایط بدلون کوي، گرانه پلاره! لږ دمخه مو وویل، ته د خپل ځان یې!

ستا دې په الله تعالی سوگند وي. له خپلو زامنو سره هیڅ وخت هغه ژمنې مه کوه، چې ته وفا پرې نه کوې او پوه شه چې ستا زوی تکراري عذر او پلمه د دروغو د مرتبې په شان گڼي!

وینم چې له تاسو څخه ځینې وایي: موږ فکر کاوه، چې موږ پر خپلو ژمنو باندې وفا کوو! او که مو پر ژمنو عمل ونه کړ، یا مو په هغه کې ځنډ راوست، د عذر غوښتنه کوو.

که موږ یو کس ته سترگې په لاره یاستو او هغه ځنډ وکړي څلورمه برخه یا نیم ساعت هغه ته اضافه ورکوو وروسته بیا په عصبانیت سره هغه ځای پرېږدو، خو

ژمنو په پوره کولو کې احتیاط وکړي او د الله تعالی او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم د لارښوونو په اساس خپل عملونه تنظیم کړي. وفاداري یواځې د کلمو په حد کې نه ده، بلکه د عمل او کردار له لارې څرگندېږي.

أخذ لیکونه

- ۱- القرآن کریم
- ۲- ژباړه، کابلی تفسیر، کشاف، قیام الدین.
- ۳- احمد ۳/ ۱۳۵ او ۳/ ۱۵۴ حدیث. او طبراني په (المعجم الكبير) کې ۱۰/ ۲۸۰.
- ۴- بخاری ۱۱۳۰ او ۴۸۳۶ او ۴۶۷۱ حدیث، مسلم ۷۰۵۵ او ۷۰۵۶ او ۷۰۵۷ حدیث، او احمد ۴/ ۲۵۱ او ۶/ ۱۱۵ حدیث.
- ۵- بخاری ۶۶۹۹ حدیث.
- ۶- بخاری ۲۲۲۷ حدیث، ابن ماجه ۲۴۴۲ او احمد ۲/ ۳۵۸ حدیث.
- ۷- د حمیدی مسند ۱۲۳۳ حدیث.
- ۸- مسلم ۴۶۱۳ حدیث او احمد ۳/ ۲۸۶ حدیث.
- ۹- بخاری، کتاب الاجارة، باب اجر السمسة ۴/ ۴۵ حدیث. او حاکم ۲/ ۴۹ حدیث.
- ۱۰- بخاری ۴۳ او ۲۴۵۹ او ۳۱۷۸ حدیث، مسلم ۲۰۷ حدیث او ابو داود ۴۶۸۸ حدیث.
- ۱۱- مسلم ۴۸۶۰ حدیث او احمد ۲/ ۲۲۰ حدیث.
- ۱۲- طبراني، المعجم الاوسط ۱۸۷۲ حدیث، او المعجم صغیر ۱۱۱ حدیث.
- ۱۳- ابو داود ۴۹۹۶ حدیث او طبراني المعجم الكبير ۳/ ۲۲۴ حدیث.
- ۱۴- ابو داود ۵۱۴۲ حدیث، ابن ماجه ۳۶۶۴ حدیث.

هغوی د ملگرو په درناوي سره کولی شي. دوستانو! دا سپارښتنه له مړینې نه وروسته، د دوی له پاره ده! سوگند پر الله تعالی چې د دوی په ژوند کې له دوی سره وفاداري خورا ډېر ستره او لادیره سخته ده. پوهېږم چې ستاسو په منځ کې داسې کسان شته چې د مور او پلار حق په خپل ژوند کې ور په ځایو او د وسې په کچه دا کار په یوه ښه منل شوې تگلاره باندې تر سره کوي. مور او پلار د هغوی په حق کې د وفادارۍ او هغه څه له بیانولو څخه ناتوانه دي، چې زموږ په حق کې یې تر سره کړي، خو د هغوی له مړینې وروسته د پنځو څیزونو په کارونې سره کولی شو، چې نسبت هغوی ته وفادار و اوسو، پر هغوی باندې درود او سلام ویل، د هغوی له پاره دعا کول، له هر لمانځه وروسته د دوی له پاره د گناهونو د بخښلو غوښتنه، د دوی ژمنې او تړونونه پوره کول، هغه صله رحمې خپلول، چې د دوی په شتون کې تر سره کېده. د هغوی د ملگرو او دوستانو احترام ساتل. نو که غواړئ، چې له خپلې مور او پلار سره وفادار شئ، دا پنځه کارونه تر سره کړئ.

پایله

وفاداري د ایمان او اسلامي اخلاقو یوه اساسي برخه ده چې نه یواځې د فرد شخصیت ته ارزښت ورکوي بلکې د ټولنې د سلامتۍ او سوکالۍ لامل ګرځي. مسلمان باید په خپل ژوند کې د وفادارۍ اصل ته ژمن پاتې شي، د خپلو وعدو او

د حقایقو درک

ده سر مه ورباندې خوږه خود اسلام له نظره دا یوه لویه تېروتنه ده چې خپل ځان ته داسې جواز لیک ورکړي. هو دا ته یې چې له نورو امتیاز لرې، ولی چې فی سبیل الله یې نور نو نوموړی د همدې قبالي له مخې هر (منکر) ته تیار او د شریعت مطهره ډېر فرامین یې ترپښو لاندې کړي.

عقل څه بلکه لیسانس؛ متخصص؛ پروفیسور؛ وي خوچې د سیرت او صورت ورته ویل شي یا د ایمان د فرایضو؛ شرایطو؛ مفسداتو، او د اسلام نورو مختلفو حکمونو په اړه پوښتنه ورنه وشي د نوموړي ځواب له مستیو ډک او بابیزه وي وایې چې صیب؛ دفتری کارونه دي ولا که دې ته خلاص یو او بل څوموږ انسانانو ته خدمت کوو تاسو نه گورئ

راځئ ځان پوه کړو چې ولې مو د موجوده وخت هر وگړی دعوه لري چې زه هر کار فی سبیل الله کوم بس زه یم او ځان له هره اړخه مستحق بولي هو رښتیا عجیبه خوږه کلمه ده حرفاً اولفظاً ډېره لنډه خو حقیقتاً له ځمکو آسمانونو نه زیاته وزن لرونکې ده باید ووایم که موږ او تاسو په دقیق ډول د حقایقو په پردو کې وگورو څرگنده به شي چې فی سبیل الله کار کوي.

خو البته په اسلامي ټولنه کې داسې ډېر کسان شته چې له همدې سپېڅلې کلمې څخه د ډال په توگه کار اخلي که بالفرض ښکاره منکر وکړي ځان ورته غیر مکلف ښکاري ولې چې فی سبیل الله ده، شیطان هم ورته د تایید سر وښوروي؛ خیر ده خیر ده دا وړه غلطی

راوړنه د حقوق الله او حقوق العباد په له منځه وړلو کې وي، پروا یې نه لري. مشر ته د ملګرو نیمګړتیاوې رسول د ځان لپاره یوه سپېڅلې دنده بولي د نورو په بې عزتۍ کې خپل عزت لتوي او د بیت المال خوراک خیانت نه بلکې د ځان لپاره یې یو ثابت شوی حق بولي، راځې چې فی سبیل الله وپېژنو، دا سپېڅلی لقب هغه چا ته مناسب دی چې ټول عبادات یې لله فی الله وي، د ژبې او نورو اعضاوو حرکات یې د زړه د صمیمیت ترجماني کوي. لوی خدای جل جلاله او مسلم امت ته وفادار وي، د شرعي نظام پلي کېدلو ته له هرڅه نه لومړیتوب ورکوي. راځئ دا پوښتنه وکړو چې دا سپېڅلې فی سبیل الله کلمه مو چیرته او له چا زده کړې، خپله به پوه شو چې په ټولنه کې عالم دین هغه څوک دی چې د انسانان سمې او مستقیمې لارې ته رهبري کېدل یواځې د همدغه محترم وظیفه ده، نو لهذا اړینه ده چې باید د حقاني علماوو لمنه ونیسو چې دا د دنیا او آخرت د کامیابۍ یواځینۍ لاره ده.

چې څومره کسانو ته مو اسانتیاوې برابرې کړې، اداري کړنې مو هم مثبتې دي او داسې نور.

اوبله لویه لاسته راوړنه مو دا هم ده چې د (فرض کفایي) علم څخه برخمن یو نو لهذا دا یواځې موږ یو چې فی سبیل الله یو نور نو دا وړې وړې خبرې پرېږده، که ورته وویل شي چې هو د بل چا د ژوند عارضی اړخ دې ژغورلی خو متأسفانه چې خپل دایمي ژوند دې د اور خوراک کړ؛ ځواب یې دا وي، ده ته گورئ دنیا په کوم لوري او دی په کوم لوري. موږ یې هم خیال نه ساتو زړه مو هیڅ درد ورباندې نه کوي چې دا خود خوږ نبي صلی الله علیه وسلم لار ورکۍ امتي دی باید لاس یې ونیسو اما موږ خپل کار روان ساتو او د بل په بې لارۍ کې خپله لاره صفا غواړو چې دا یو نه جبرانېدونکی ازار دی.

هوکې ملګرو، په ټولنه کې بعضې داسې څوک هم لرو چې خپلې ناسمې کړنې صحیح تعبیروي ولې چې ځان ورته فی سبیل الله ښکاري او کلک دعوه گیر یې هم دي. کره وړه یې د دې شاهدي ورکوي چې په خپلو کړنو سره مافوق څوک له ځانه خوښ کړي ولو که دا لاس ته

امنیت آب و نقش قدرت در روابط آبی کشورها

نویسنده: پوهنبار صلاح‌الدین قریشی

چکیده

آب بخش جدایی‌ناپذیر زنده‌گی ما است. دامنه تأثیر و نفوذ آن از نیازهای فردی روزانه تا پیچیده‌ترین فعالیت‌های صنعتی، زراعتی و اقتصادی و همچنین فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی را شامل می‌گردد. به عنوان یک نیاز همیشگی، از آغاز تاریخ بشر، دسترسی به آب یک عنصر تعیین‌کننده در زنده‌گی و کامیابی جوامع و تکامل آن از اجتماعات نخستین تا سطح ملت کشورهای کنونی بوده است. تغییرات آب و هوایی، افزایش جمعیت و تغییر سبک زنده‌گی موجب افزایش تقاضا برای آب و فشار بر منابع آب شیرین گردیده است. منابع آب در سراسر جهان در مرحله بحرانی است. با این حال شدت و ضعف آن در مناطق مختلف متفاوت است. آب به عنوان یک منبع طبیعی مشترک عنصری حیاتی برای بشر است که مرزهای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را به رسمیت نمی‌شناسد. ارتباط مستقیم بین امنیت آبی، امنیت انسانی و امنیت ملی دولت‌ها از یک سو و وجود حوضه‌های آبریز مشترک بین‌المللی متعدد در دنیا و تفاوت در قدرت ملی کشورها از سوی دیگر سبب شده است که سیستم‌های آبی به نحوی اجتناب‌ناپذیری به یک مقوله امنیتی و سیاسی در دنیا تبدیل شوند و پیوند درهم تنیده «آب، قدرت و امنیت» را ایجاد کنند. هدف از این مقاله، بررسی پیوند درهم تنیده آب با تمرکز بر مسأله قدرت است. که این مهم با روش تحلیلی توصیف انجام می‌شود.

واژه‌گان کلیدی: آب، قدرت، انواع قدرت، سیاست خارجی، امنیت و امنیت آبی.

امنیت آب

را شامل می‌شود. طبیعی است ارائه تعریفی کامل و جامعی برای این گونه مفاهیم، کاری دشوار است.

با یک بررسی اجمالی مشخص می‌شود که بیش از ۱۵۰ تعریف مختلف (از حیث معنی و بعضاً از نظر زبان شناختی) از امنیت ارائه شده است. معنای لغوی امنیت در آرامش و آسودگی بودن از هر گونه تهدید و ترس می‌باشد. ریشه امنیت در لغت از امن ایمنی است که به مفهوم اطمینان و آرامش در برابر خوف ترس و ناآرامی است.

به عبارت دیگر، امنیت را به اطمینان و فقدان خوف تفسیر و تعریف و ترجمه نموده اند.

اگرچه آب ضرورتی گریزناپذیر برای زنده‌گی انسان است اما اصطلاح «امنیت آب» هیچ‌گاه به طور دقیق تعریف نشده است. در راستای تبیین معنای این اصطلاح، نخست باید معنای «امنیت» را مد نظر قرار دهیم. امنیت یکی از مهم‌ترین و حیاتی‌ترین بحث‌های موجود در هر کشور است که به‌طور کلی به شیوه حفاظت از ارزش‌ها و جلوگیری از آسیب رسیدن به آن ارزش‌ها می‌باشد. واژه امنیت از جمله واژه‌هایی است که به لحاظ برخی شباهت‌ها، دارای مفهومی سیال متنوع و صورت متغیر داشته که گستره بسیار وسیعی در ابعاد مختلف فردی و اجتماعی

دستیابی به آب (وجود منابع آبی)، دسترسی به آب و تعارضات آبی را در بر می گیرد. بدین معنا که امنیت آب زمانی حاصل می شود که مقادیر کافی از آب سالم در طبیعت وجود داشته باشد؛ افراد و دولت ها به راحتی بتوانند به آن دسترسی داشته باشند و در این زمینه با مانعی روبرو نشوند و نیز اختلافات و تعارضات بالقوه و بالفعل به گونه ای مدیریت شوند که کم ترین آسیب را بر کمیت و کیفیت منابع آبی و نیز بر توانایی دسترسی افراد و دولت ها به آب داشته باشند.

ارتباط امنیت آب و بلاهای طبیعی

امنیت آب و بلاها طبیعی رابطه ای متقابل با یکدیگر دارند و این ارتباط در سه سطح متصور است: از یک سو، برخی بلاهای طبیعی، مثل سیلاب ها و خشکسالی ها، در اثر افزایش یا کاهش چشمگیر مقادیر آب ایجاد می شوند و از سوی دیگر، نا امنی آبی تحت شرایطی خود می تواند بلا شناخته شود. افزون بر این، بروز انواع بلاها بر ابعاد مختلف امنیت آب، به ویژه دسترسی به آب، اثر گذار است.

به طور کلی، بلاها در حالت تعادل ایجاد نمی شوند؛ آن ها عمدتاً در موارد افراطی اتفاق می افتند. بنابراین، برخی بلاهای طبیعی به مقتضای فراوانی آب مانند سیلاب ها و شکسته شدن سدها و برخی نیز در اثر کمبود آب مانند خشکسالی پدید می آیند بنابراین، یکی از حالت های نا امنی آبی، یعنی نبود تعادل در مقادیر آبی موجود، ممکن است به ایجاد بلاهای آبی بینجامد. بر اساس آمار موجود، بلاهای مرتبط با آب، نود درصد از کل بلاهای طبیعی را در بر می گیرند و سیلاب ها بیش از هر بلای طبیعی دیگری بر

فرهنگ انگلیسی آکسفورد امنیت را به معنای «در حفظ بودن، فراغت از خطر یا اضطراب و تشویش» آورده است. در دانشنامه سیاسی آمده است: «امنیت، به حالت فراغت از هر گونه تهدید یا حمله، یا آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و حمله را می گویند. دایره المعارف علوم اجتماعی، «امنیت ملی» را چنین تعریف کرده است: «توان یک ملت در حفظ ارزش های داخلی از تهدیدات خارجی». نظریه پردازان مختلف، هر یک از زاویه ایی به تعریف امنیت پرداخته اند. در حوزه روابط بین الملل، مفهوم امنیت دگرگون شده یعنی، ماهیت تهدیدات امنیتی از بُعد نظامی به دیگر ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و غیره تسری یافته است.

امنیت آب نیز اصطلاحی جدید و برگرفته از مفهوم نوین امنیت انسانی است که معنای دقیق و مؤلفه های هنجاری آن تا اندازه ای مبهم است. نخستین بار اعلامیه اجرایی دومین نشست جهانی آب در لاهه به بیان چالش های امنیت آب پرداخته، این اصطلاح را به عنوان «تأمین دسترسی مصون مردم به مقادیر کافی از آب با کیفیت مقبول، برای امرار معاش، رفاه انسانی و توسعه اقتصادی - اجتماعی و نیز برای تضمین حمایت در برابر آلودگی ها و بلایای آبی، و حفاظت از اکوسیستم ها در یک فضای صلح و بر خوردار از ثبات سیاسی تعریف می کند. به بیان ساده تر، امنیت آب توانایی دسترسی به مقادیر کافی آب پاک برای حفظ معیارهای حداقلی تولید غذا و کالا، حفظ الصحة، سلامتی و نیز امان بودن از خطرات مربوط به آب است.

این مفهوم از دیدگاه قلمرو موضوعی، سه بُعد

براین اساس بسیاری از صاحب نظران معتقدند منشاء بروز جنگ‌ها و منازعات سیاسی به تدریج از منابع انرژی و معدنی به سوی منابع آب کشیده خواهد شد. نود درصد مردم جهان در کشورهایی زنده‌گی می‌کنند که دارای منابع آب مشترک با کشورهای دیگر هستند. بدون در نظر گرفتن منابع آب زیرزمینی مشترک، این تعداد جمعیت در ۲۶۳ حوزه رودخانه‌یی بین‌المللی به سر می‌برند. این وابستگی متقابل ممکن است موجب همکاری و صلح یا مناقشه و تنش سیاسی میان کشورها گردد. بیشتر منابع مشترک آب با مسالمت و از طریق دیپلماسی دوجانبه یا چندجانبه مدیریت می‌شوند. در طول نیم قرن تا سال (۲۰۰۶)، (۳۷) مورد خشونت بین کشورها بر سر آب گزارش شده و جالب آن که همه آن‌ها به جز (۳) مورد به خاورمیانه مربوط می‌شده است.

(کوین واتکینز) از محققان سازمان ملل متحد در این باره می‌گوید: «اداره آب‌های مشترک می‌تواند عاملی برای صلح یا مناقشه گردد، لذا این تصمیم‌گیران سیاسی هستند که مسیر مناقشه یا صلح را بر می‌گزینند.» این جا نقش و تأثیر مثبت دیپلماسی چندجانبه در برابر دیپلماسی یک‌جانبه در حل و فصل مسالمت آمیز مناقشات بر سر آب و همکاری تا حصول توافق به وضوح آشکار می‌گردد. دو عامل تغییرات آب و هوایی و افزایش جمعیت، بحران جهانی آب را تشدید می‌کنند. اولی با تشدید توزیع نابرابر آب در سطح جهان و دومی با افزایش تقاضا. لذا منازعه بر سر دسترسی به منابع آب شیرین حتمی به نظر می‌رسد. با این حال برخی مناطق به دلیل شرایط جغرافیای طبیعی و انسانی ویژه،

مردم اثر می‌گذارند. بلای آبی ممکن است در اثر هر دو عامل طبیعی (تغییرات آب و هوایی) یا انسانی (مانند شکستن عامدانۀ سدها و مسموم کردن آب نوشیدنی یک منطقه) ایجاد شوند و با آثاری منفی بر کمیت و کیفیت آب‌ها، ایجاد اختلال در سیستم‌های آبرسانی و افزایش فشار بر منابع محدود آبی، بر امنیت آب اثرگذار باشند و حتی در مواردی از طریق عمق بخشیدن به مشکلات آبی در یک منطقه، موجب بروز تعارضات داخلی و بین‌المللی شوند.

چالش‌های آب، صلح و امنیت بین الملل

آب جایگزین ندارد و تنها ماده‌یی است که وجود آن برای تولید مواد غذایی، توسعه اقتصادی و بقای موجودات ضروری است. هر سه ویژه‌گی فوق‌الذکر با زنده‌گی انسان‌ها و جوامع گره خورده است از این رو به ساده‌گی می‌توان نتیجه گرفت که دسترسی به آب شیرین با امنیت و ثبات جوامع انسانی رابطه‌یی تنگاتنگ دارد. عدم دسترسی کافی به آب توسعه اقتصادی را مختل می‌کند. عدم توسعه اقتصادی یا نرخ پایین توسعه و رشد اقتصادی، امنیت غذایی، رفاه اجتماعی و اقتصادی را به مخاطره می‌اندازد و در نهایت منجر به فروپاشی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جوامع می‌گردد. لذا نخستین ماده حیاتی برای آغاز و تداوم رشد و توسعه اقتصادی آب است. سهل‌الوصول‌ترین شیوه تأمین آب استفاده از منابع سطحی و زیرزمینی تجدید پذیر است و البته به دلیل افزایش جمعیت جهان و بالا رفتن سطح زنده‌گی ناشی از توسعه شاخص‌های انسانی، میزان سرانۀ آب در دسترس، سال به سال کاهش می‌یابد.

دغدغه اصلی دولت‌ها و نهادهای فعال در بخش اقتصاد و تجارت تبدیل شده است. پتانسیل عظیمی که در تجارت مواد غذایی نهفته است آن را مستعد می‌کند تا در معادلات دیپلماتیک وارد شود. وابستگی بیش از حد به واردات مواد غذایی سبب می‌شود کشورهای صادرکننده توانایی تحمیل خواسته‌های خود و هم چنین دخالت در مسایل داخلی کشورهای وارد کننده را داشته باشند. از این رو امنیت غذایی در برنامه ریزی‌های دراز مدت یک کشور نقش مهمی را ایفا می‌کند و با توسعه زیرساخت‌های روابط بین‌المللی و سیاست خارجی یک کشور پیوند مستقیم دارد.

تعاریف گوناگونی از امنیت غذایی توسط افراد و نهادهای بین‌المللی ارائه شده است. به عنوان مثال بانک جهانی امنیت غذایی را چنین توصیف می‌کند: «دسترسی همه انسان‌ها در هر زمان به غذای کافی برای داشتن زنده گی سالم و فعال». (فائو) امنیت غذایی را چنین تعریف می‌کند: «اطمینان از این که همه مردم در هر زمانی دسترسی فیزیکی و اقتصادی به غذای اصلی مورد نیازشان را دارند». در تعریفی دیگر در خصوص امنیت غذایی آمده است: «امنیت غذایی زمانی وجود دارد که همه مردم در همه زمان‌ها به غذای سالم و مغذی دسترسی داشته باشند تا با حفظ رژیم و اولویت‌های غذایی خود زنده گی سالم و فعال داشته باشند».

کشورها برای افزایش ضریب امنیت غذایی خود، متناسب با شرایط داخلی و سیاست خارجی تصمیم‌گیری می‌کنند. کمبود منابع آبی، رشد سریع جمعیت و نیاز به منابع هنگفت مالی برای توسعه زیرساخت‌ها به منظور تأمین غذا در بلندمدت، کشورها را

بیشتر در معرض بروز منازعه و تنش آبی قرار دارند.

مناطق با خطر بالای تنش آبی

مناطقی که در طی یک دهه آینده (۲۰۳۵) احتمال بیشتری برای بروز منازعه و تنش آبی بین‌المللی دارند عبارتند از:

۱. منطقه ساحل در جنوب صحرای افریقا شامل کشورهای موریتانی، سنگال، نیجر، مالی، چاد، بورکینافاسو و شمال نیجریه، شامل حوزه رودهای سنگال و نیجر.
۲. حوزه رود گنگ و براهماپوترا و سند شامل کشورهای هند، پاکستان، چین و بنگلادش.
۳. حوزه رود نیل شامل ۱۰ کشور، مصر، سودان، سودان جنوبی، اتیوپی، ارتیره، اوگاندا، کنیا، تانزانیا، روندا و بروندي.
۴. کشورهای ساحلی مدیترانه به ویژه سواحل جنوبی و شرقی شامل مراکش، الجزایر، تونس، لیبیا، فلسطین، لبنان، سوریه و ترکیه، همچنین اسپانیا، پرتغال، ایتالیا و یونان.
۵. کل منطقه خاورمیانه از جمله شبه جزیره عربستان، عراق، سوریه، ایران، لبنان، اردن و حوزه رود فلسطین حوزه بین‌النهرین (دجله و فرات) و حوزه رود اردن.
۶. حوزه رود مکونگ و دلتای آن شامل شبه جزیره هند و چین (کامبوج، لائوس، ویتنام، تایلند) و کشور چین، لائوس و تایلند.

سیاست خارجی، آب و امنیت غذایی

برجسته‌ترین کارکرد سیاست خارجی هر کشور، تولید امنیت برای جامعه در جهانی نا امن، پرتلاطم و سیال است. یکی از وجوه امنیت ملی، امنیت غذایی است. امروزه با افزایش جمعیت کره زمین زمینه تأمین نیازهای روز افزون و متنوع این جمعیت روبه رشد در زمینه‌های مختلف از جمله مواد غذایی به

تغیر رفتار طرف مقابل می‌شود. در اقتدار، فرمان برای همگان، مشروعیت دارد و همگان آن را به‌عنوان منطق می‌پذیرند. با استفاده از تحمیل، طرف مقابل از انتخاب پذیرش یا عدم پذیرش محروم می‌شود و براین اساس هدف نهایی بدست می‌آید. در نهایت اراده، جنبه از تحمیل است و زمانی ایجاد می‌شود که طرف مقابل بدون درکی از ماهیت فرمان، فرمان را بپذیرد. از بین این مفاهیم، مفهوم اقتدار با مفهوم قدرت و نفوذ ارتباط نزدیکی دارد.

قدرت در مناسبات آب‌های فرامرزی

با توجه به تعاریف ارائه شده از قدرت این دو سؤال مطرح است که تعریف قدرت در مناسبات آبی چیست و قدرت چه نقشی در مناسبات آبی ایفا می‌کند؟ برای جواب به این سوالات، ضروری است تا انواع قدرت در مناسبات آب‌های فرامرزی معرفی و مورد بررسی قرار گیرند. به طور کلی، (مارک زیتون) در سال (۲۰۰۸) براساس تعاریف ارائه شده از قدرت، سه نوع قدرت در مناسبات آب‌های فرامرزی در نظر گرفت که عبارتند از: قدرت سخت، قدرت چانه زنی و قدرت معنایی.

قدرت سخت در مناسبات آب‌های فرامرزی

قدرت سخت ظرفیت مادی یک بازیگر جهت کسب پذیرش سایرین است. لذا قدرت سخت به توانایی به کار بردن ظرفیت مادی ملی، مربوط می‌شود. به‌عنوان مثال، ظرفیت و توان نظامی، قدرت اقتصادی و قدرت تولیدی در حیطه قدرت سخت قرار می‌گیرند. از منظر زیتون ویژه‌گی قدرت سخت در مناسبات آب‌های فرامرزی شامل:

مجبور ساخته که در جستجوی روش‌های متنوعی جهت تأمین امنیت غذایی خود باشند.

قدرت و آب

قدرت، هسته و مرکز ثقل سیاست را به وجود آورده و تمام مناقشات در زنده‌گی سیاسی وابسته به قدرت است. اهمیت قدرت و حضور آن در تمام شئون زنده‌گی بشر و به‌خصوص در جهان سیاست، به اندازه‌ی است که عده‌ی آن را به «نقش پول» در روابط اقتصادی تشبیه کرده‌اند و معتقدند قدرت همان نقشی را در سیاست بین‌الملل ایفا می‌کند که پول در اقتصاد جهانی دارد. گروهی دیگر، قدرت را در حکم «خورشید» در منظومه شمسی می‌دانند و معتقدند تمام جلوه‌ها و جنبه‌های سیاست خارجی و روابط بین‌الملل کشورها، در اطراف قدرت دور می‌زند. زیرا کشورها دائماً در تلاش برای کسب قدرت اند و قدرت برای بقاء و حفظ موجودیت آن‌ها ضروری است. به عبارت دقیقتر، مبارزه کشورها برای کسب، حفظ و یا نمایش قدرت است. قدرت از «توانمند بودن» سرچشمه می‌گیرد و عموماً برای تعریف خصوصیت، گنجایش و توانایی، یا وسیله و ابزاری برای تأثیرگذاری به کار می‌رود.

پنج مفهوم مرتبط با قدرت که از طریق آن پذیرش به دست می‌آید را می‌توان چنین مورد شناسایی قرار داد:

مفاهیم مرتبط با قدرت عبارت‌اند از: اجبار، نفوذ، اقتدار، تحمیل و اراده. اعمال، عمل اجبار به گونه‌ی است که پذیرش طرف مقابل با استفاده از تهدید به دست بیاید. در اعمال نفوذ، طرف اول بدون تهدید، مسبب

قدرت سخت کم‌تری دارند در مناسبات آب‌های فرامیزی، با استفاده از قدرت چانه زنی می‌توانند فضای بیش‌تری برای مذاکره باکشورهایی که قدرت سخت بیش‌تری دارند ایجاد کنند.

دائودی در سال (۲۰۰۵) پیوند موضوعی را یکی از روش‌های استفاده از قدرت چانه زنی در میز مذاکره معرفی کرده است. در پیوند موضوعی، بازیگر ضعیف‌تر می‌تواند مسأله‌یی را که در آن قدرت بیش‌تری دارد با مسایل حیاتی برای طرف قدرتمند، پیوند دهد و از این طریق یک نتیجه مطلوب برای خود ایجاد کند. نمونه آن: اقدام حافظ اسد، رئیس‌جمهور وقت سوریه در سال (۱۹۸۴)، در استفاده از حزب جدایی طلب کارگر کردستان (پ.ک.ک) به‌عنوان اهرمی در مناقشه سوریه و ترکیه بر سر « پروژه آناتولی جنوب شرقی» (GAP) و ساخت سد در ترکیه بر روی رودخانه فرات است. سوریه در نهایت در جولای (۱۹۸۷) توانست پروتکل همکاری اقتصادی و امنیتی با نخست‌وزیر ترکیه «تورگوت اوزال» را در دمشق امضا کند. بر اساس مفاد این قرار داد سوریه متعهد شد به چریک‌های (P.K.K) اجازه ندهد از خاک کشورش به ترکیه حمله کنند و پایگاه‌های (P.K.K) در داخل سوریه را برچیند. ترکیه نیز به نوبه خود موافقت کرد که میزان سهمیه آب سوریه از رودخانه فرات کم‌تر از $S/500m^3$ نباشد. در این طرح، کشور سوریه (بازیگر ضعیف‌تر) با پیوند مسایل حقوق محیط زیستی و مسایل حقوق بشر کردستان با منافع هیدرولوژیکی توانست کشور ترکیه (بازیگر قدرتمندتر) را به گرفتن حقایقه $S/500m^3$ وارد سازد و با استفاده از پیوند

موقعیت جغرافیایی کشورهای حوزه آبریز مشترک، وسعت آن کشورها، میزان جمعیت ساکن در حوزه آبریز و قدرت اقتصادی و نظامی است. علاوه بر آن، کاسکائو و زیتون در سال (۲۰۱۰) مهارت استفاده از تکنالوژی، کسب حمایت‌های مالی و سیاسی در سطح بین‌الملل و هم‌چنین پتانسیل ساخت زیرساخت‌های آبی را نیز در حیطه قدرت سخت در مناسبات آبی معرفی کردند. عدم تقارن در قدرت سخت میان کشورها می‌تواند در مناقشات آبی تعیین‌کننده باشد.

قدرت چانه زنی در مناسبات آب‌های فرامیزی

قدرت چانه زنی توانایی سلب انتخاب پذیرش یا عدم پذیرش است که به طرف ضعیف‌تر تحمیل می‌شود و بیش‌تر به قدرت سیاسی اشاره دارد. قدرت چانه زنی از طریق مشروعیت و اقتدار به دست می‌آید. یک کشور می‌تواند مشروعیت را از طریق روش‌هایی مانند استفاده از استراتژی مذاکره، مطرح شدن به واسطه ایجاد معاهدات بین‌المللی و هم‌چنین ایجاد تعهدات و پایه‌های اخلاقی در سطح اجلاس‌های جهانی به دست آورد. به‌طور کلی، قدرت چانه‌زنی توانایی کنترل فعالیت‌های سیاسی و ایجاد موانع بر سر مسایل مخالف با منافع طرف مقابل است.

زیتون و کاسکائو به اهمیت روابط بین بازیگران در به‌کار بردن قدرت چانه‌زنی اشاره کرده‌اند. آنها معتقدند چنانچه هر یک از طرفین مشروعیت بیش‌تری داشته باشد، آنگاه بازیگری که قدرت سخت کم‌تری دارد نیز می‌تواند به دلیل مشروعیت بیش‌تر و در نتیجه نفوذ بیش‌تر، از قدرت چانه زنی استفاده کند. بر این اساس، کشورهایی که

ایجاد فضای مذاکره با کشورهای حوزه آبریز مشترک و بهبود قدرت چانه زنی باشد.

قدرت معنایی در مناسبات آب‌های فرامرزی

قدرت معنایی فراتر از دخالت در حوزه تصمیم‌گیری و تنظیم فعالیت‌های سیاسی و به‌طور کلی فراتر از قدرت چانه زنی است. در این سطح از قدرت، بازیگر قدرتمند می‌تواند به واسطه استفاده از قدرت معنایی، ترجیحات، تمایلات و تفکرات دیگران را متناسب با خواسته خود شکل دهد. در حقیقت این نوع قدرت با استفاده از کسب پذیرش دیگر بازیگران، بر افکار و خواسته‌های آن‌ها تأثیر می‌گذارد. لذا قدرت معنایی، قدرتی است که به واسطه‌ی شکل دادن به ادراک، شناخت و ترجیحات دیگران، مانع از شکایت و نارضایتی در آن‌ها می‌شود. در نتیجه در این سطح از قدرت، طرف مقابل متقاعد می‌شود و یا به عبارت دیگر تصور می‌کند که انجام کارها ناشی از میل و تفکر خودش است و نه از جانب قدرت طرف قدرتمند.

ابزار قدرت معنایی در مناسبات آب‌های فرامرزی شامل امنیتی سازی، ساختار دانش و تحریف (غلبه) گفتمان است. امنیتی سازی فرآیندی است که منجر به قرار گرفتن برخی موضوعات در چارچوب امنیت شود، درحالی که قبلاً در این حوزه قرار نداشته است. به عبارت دیگر، طی این فرآیند، بازیگر امنیت ساز می‌تواند موضوعی را به صورت یک استثنا و یا یک خطر امنیتی جلوه دهد. تأثیر این فرآیند به این صورت است: از زمانی که موضوعی به یک استثنا و خطر امنیتی تبدیل شود، از آن پس تدابیری که در مواجهه با آن موضوع اتخاذ می‌شود، تدابیر استثنایی (یعنی خارج از چارچوب

موضوعی، قدرت چانه زنی خود را افزایش دهد. به‌طور کلی، پیوند موضوعی می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای تبادل امتیازات و کسب قدرت نسبی در حل مناقشات بویژه مناقشات آب‌های فرامرزی مؤثر باشد. استفاده از پیوند موضوعی تنها مختص کشورهای ضعیف نیست، کشورهای قدرتمند نیز می‌توانند با پیوند مسایل حیاتی برای طرف ضعیف، با مسأله‌ی که در آن قدرت بیش‌تری دارند، قدرت خود را دو چندان سازند. نمونه آن: عکس‌العمل ازبکستان (کشور پایین دست) در حوزه آبریز دریاچه آرال (اورال) در مواجهه با ساخت سدهای برقایی قرقیزستان (کشورهای بالادست) است. ازبکستان بزرگ‌ترین تأمین کننده گاز قرقیزستان است. اقدامات قرقیزستان برای ساخت سد در خاک این کشور در بالا دست حوزه آبریز دریاچه آرال (اورال)، رابط قرقیزستان و ازبکستان را در طول سال‌های (۱۹۹۶-۱۹۹۳) بحرانی کرد و ازبکستان نیز در مقابل این اقدامات، قرقیزستان را تهدید به لغو قرار داد صادرات گاز نمود. در این نمونه، ازبکستان توانست قدرت سخت را به عنوان ابزاری برای افزایش قدرت چانه‌زنی به کار ببرد.

البته نباید از نظر دور داشت این که یکی دیگر از ابزارهای قدرت چانه زنی، استفاده از معاهدات و قوانین بین‌المللی است. استفاده از اصول عرفی نظیر اصل استفاده منصفانه و منطقی از آب‌های فرامرزی، اصل عدم وارد آمدن خسارت شدید به سایر کشورهای حوزه آبریز مشترک، اصل اطلاع رسانی، مشاوره و مذاکره، اصل مشارکت و تبادل اطلاعات و همچنین اصل حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات می‌تواند ابزار نسبتاً مناسبی برای

برطرف ضعیف تر القا می شود تا جایی که طرف ضعیف تصور می کند که «عقیده طرف قوی واقعاً حق و قابل پذیرش است. لذا در ساختار دانش، دانش سایر بازیگران با اهدافی خاص، جهت دهی می شود. جهت دهی ذهنی رقابت بر سر آب نمونه این قدرت است. این رقابت می تواند درست یا نادرست در اثر جهت دهی افکار عمومی با مسایل ایجاد شود و ساختار مبنی بر علم و دانش نداشته باشد. جهت دهی ذهنی ترکیه در مسأله ساخت سدهای رودخانه های دجله و فرات نمونه عینی این مسأله است؛ این کشور علیرغم ساخت سدهای متعدد در این حوزه، تلاش کرده است به صورت علمی و با طرق مختلف این ذهنیت را ایجاد کند که مقدار آب رها شده برای کشورهای پایین دست (عراق و سوریه) کافی بوده و عامل بسیاری از مسایل و مصایب آبی و زیست محیطی در این کشورها، سوء مدیریت و پایین بودن سیستم آب رسانی در بخش کشاورزی در کشورهای عراق و سوریه است و پروژه های سدسازی ترکیه تأثیری بر این چالش ها و بحران نداشته است؛ در این راستا، ترکیه مدعی است که سد ایلسو بر روی رودخانه دجله یک سد برقابی است و برای آبیاری طراحی نشده است؛ لذا احداث و آب گیری این سد جریان های پایین دست را مختل نخواهد کرد.

نتیجه گیری

منابع آب در سراسر جهان در وضعیتی بحرانی است. با این حال وخامت این وضعیت در مناطق مختلف، متفاوت است. مناطقی مانند خاورمیانه، ساحل در حاشیه صحرای بزرگ

قانون) و امنیتی (اعم از تحریم، تهدید به جنگ و غیره) خواهد بود. فرآیند امنیتی سازی در مسایل آب های مشترک فرامرزی می تواند امنیتی جلوه دادن تهدیدات حاصل از توسعه هیدرولیکی کشورهای بالادست برای کشورهای پایین دست باشد. در این فرآیند تلاش می شود که نشان داده شود که اقدامات سایر کشورهای ساحلی بر رفاه کشورهای پایین دست تأثیر می گذارد و اثرات هیدرولوژیکی بعضاً منفی نیز برای آنها در پی دارد. نمونه عینی امنیتی سازی اقدامات آبی در دیپلماسی آب، تلاش و عکس العمل عراق در خصوص مسأله ساخت سدهای کشورهای ساحلی بالادست در حوزه دجله و فرات است. حسن الجنانی، وزیر آب وقت عراق، در سال (۱۳۹۷) در جلسه شورای امنیت، به مسأله ساخت سدهای گسترده کشورهای حوزه آبریز مشترک با این کشور اشاره و تأکید کرد که «این اقدامات اثرات نامطلوب محیط زیستی و اقتصادی و در نهایت امنیتی برای عراق در پی داشته و تمدن بین النهرین را در این منطقه مورد تهدید قرار گرفته است». وی در جلسه شورای امنیت بر این مسأله تأکید داشت که تغییر اقلیم و بحران محیط زیستی به وجود آمده، بر امنیت ملی و صلح در این منطقه اثرگذار بوده و منجر به شکل گیری گروه های تروریستی شده است. بر این اساس، او مسأله ساخت سد کشورهای همسایه را به تخریب زیست محیطی و نهایتاً امنیت ملی کشورش مرتبط دانسته و تلاش کرد که توجه جهانی را به سوی این مسأله جلب کند.

در ساختار دانش، قدرت طرف قدرتمند

هیدروپلیتیک در چهار حوزه منازعات و همکاری بر سر منابع آب، محیط زیست، امنیت و تأثیرات اجتماعی فرهنگی آب، به مطالعه پدیده آب می‌پردازد. از آنجا که حل مسایل و مشکلات ناشی از کمبود آب از عهده تک‌تک کشورها خارج است، لذا همکاری‌های دوجانبه، چندجانبه و بین‌المللی در این زمینه اجتناب‌ناپذیر است. به‌این منظور دولت‌ها نیازمند در پیش گرفتن سیاست خارجی فعال، پویا و متناسب با شرایط جدید آب و هوایی و جمعیتی هستند.

آفریقا و منطقه جنوب آفریقا، بیش‌تر در معرض خطر خشک‌سالی‌های طولانی و کمبود آب هستند. افزایش سریع جمعیت و تغییرات آب و هوایی به‌علاوه مدیریت ناقص منابع آب مهم‌ترین عوامل به وجود آمدن و تشدید بحران آب به‌شمار می‌روند. کمبود آب در کشورهای در حال توسعه به‌معنای در خطر بودن جان انسان‌ها است. به‌منظور شناخت و یافتن راه‌های علمی در خصوص بحران آب، هیدروپلیتیک به‌عنوان یک دانش جوان در پوهنتون‌های جهان وارد مطالعات آکادمیک شده است.

منابع

- ۱- فخاری، غلام رضا، (۱۳۷۱) اختلاف دول‌تین ایران و افغانستان در مورد رود هیرمند؛ تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- ۲- مورگنتا، هانس جی، (۱۳۷۵) سیاست میان‌ملت‌ها، ترجمه حمیرا مشیرزاده، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- ۳- فضائی، مصطفی، (۱۳۹۸) دیپلماسی آب، از منازعه تا همکاری، مطالعات حقوق انرژی.
- ۴- بیگ‌زاده، ابراهیم؛ افشاری، مریم (۱۳۹۰). تغییرات آب و هوایی و پناهندگان زیست‌محیطی در حقوق بین‌الملل. فصلنامه تحقیقات حقوقی.

مانيز تقابل يا تضاد او د ډولونو څېړنه يې

دويمه او پاټې برخه

څېړونکي: صبغت الله قيام

۵- په افعالو کې د متضادو لغتونو بېلگې:
 ځم - نه ځم، زياتوم - کموم، لولم - نه لولم.
 د تضاد يا تقابل بېلابېل ډولونه پوهانو معرفي کړي، چې زما په اند ذبيح الله صاحب ارغند چې د تضاد يا مانيز تقابل کوم ډولونه را وړي دا ډولونه د نورو پوهانو لخوا معرفي شوي ډولونه هم په خپله لمن کې رانغاړي؛ نو په دې اساس په خپله ليکنه کې د استاد له ليکنې څخه پوره کټه اخلم او د مانيز تقابل ډولونه په لنډه ډول دلته معرفي کوم. د يادونې وړ ده، چې دا ډولونه د اندازه کيری، رتبې، کيفيت، نخښې او ځينو نورو خصوصياتو له مخې وړاندې شوي دي.

۱- رتبې متضاد (Gradable Antonyms) هغه لغتونه چې د کيفيت له نظره د درجه بندۍ وړ وي، درجه وېښي او اندازې اخيستې وکړي، رتبې متضاد ورته وايي، لکه په لاندې مثال کې:
 که څه هم کله نا کله د پارسي ژبې له درجه بندۍ څخه هم په پښتو کې گټه اخستل کېږي؛ خو بيا هم پښتو ژبه ځانته جلا درجه بندي لري؛ لکه:

دا سړک پراخ دی

دا سړک تر هغه بل ډېر پراخ دی

دا سړک تر هغه بل خورا پراخ دی

د درجې وړ متضادې کلمې معمولاً په صفتونو

مخکې له دې چې د متضادو ويونو د ډولونو په اړه بحث وکړو، د دې يادونه اړينه ده، چې د متضادو ويونو ډولونه د بېلابېلو معيارونو پر اساس شوي، چې ډېر ډولونه يې کله کله له يو بل سره گډېږي. که څه هم د متضادو ويونو ډېرې بېلگې په ستاينومونو او کړولونو کې تر سترگو کېږي؛ خو بيا هم د کلام په بېلابېلو توکونو کې د متضادو لغتونو ډولونه موندلی شو. که د کلام اجزاو ته په پام سره متضاد ويونه په ډلو ويشو؛ نو په لاندې ډلو يې وېشلی شو:

۱- په صفتونو کې د متضادو لغتونو بېلگې:

ځوان - بوډا، مور - وږی، روغ - ناروغ، پي مخی - بدمخی، بد - ښه، لنډ - اوږد، خوږ - تريخ، تور - سپين، پوه - ناپوه، پراخ - تنگ، لرغونۍ - اوسنۍ، لوی - کوچينۍ.

۲- په قيدونو کې د متضادو لغتونو بېلگې:

لرې - نږدې، ډېر - لږ، ښکته - پورته، ژر - ورو، اوس - پخوا، وړاندې - وروسته، وختي - ناوخته.

۳- په نومونو کې د متضادو لغتونو بېلگې:

مينه - نفرت، غم - خوشحالي، عقل - کم عقل.

۴- په مصدرونو کې د متضادو لغتونو بېلگې:

تودول - سړول، زياتول - کمول، خوشحالول - خپه کول، وياړل - شرمېدل، ورکول - اخيستل.

چې بې جوړې متضاد وبلل شي. ښايي دلته د تضاد اړیکه یوازې د توپیر پر اساس ولاړه وي.

۴- رابطه يي متقابلې کلمې (relational antonyms):

دا هغه متضادې کلمې دي، چې له یو بل سره معکوسې اړیکې ولري؛ لکه: پلورل - پېرودل، مېړه - ښځه، قرض ورکول، قرضول. دا وییونه د یو بل شرحه کوونکي هم دي، له رتبې متقابلو وییونو سره یې توپیر په دې کې دی، چې د طرفینو ترمنځ تضاد شته، خو د طرفینو درجه په کې نه ښودل کېږي. دا چې دا وییونه یو بل شرحه کوي، نو ځینې ورته سمې تضاد هم وایي. فرانک پالمرد د دې ډول وییونو ترمنځ د رابطې د تشخیص لپاره لاندې اصطلاحات کارولي دي:

الف: تقارن (symmetry): دا هغې اړیکې ته ویل کېږي، چې لغتونه یا موضوع له یو بل سره مساویانه اړیکه ولري، مثلاً که جان له (ماری) سره واده کړی وي، نو حتماً (ماری) هم له (جان) سره واده کړی دی، چې د دوی اړیکه تر ډېره مساویانه ده.

ب: تعدی (لېږند) یا (transitivity): تعدی هغې رابطې ته ویل کېږي، چې (aRb) او (bRc) د (aRc) متضمن وي، په دې ترتیب، ډېر مکاني قیدونه متعدی دي، ځکه که «جان» د «احمد» مخکې ولاړ وي او «احمد» هم د «عبدالله» مخکې ولاړ وي، کولی شو استدلال وکړو، چې «جان» حتماً د «عبدالله» مخکې ولاړ دی. دا مسئله د «شاته»، «پاس»، «لاندې»، «شمال»، «جنوب» او «داخل» لپاره هم صدق کوي. خو د «مقابل» لغت په کې نه شو شاملولی، ځکه دا متقارن دی، په بله وینا

کې ډېرې تر سترگو کېږي؛ لکه: پراخ او تنګ، زوړ او ځوان، تود او سوړ، لوړ او ټیټ، لنډ او اوږد. دا ډول متضادو د طرفینو له ډلې معمولاً یو طرف معیار ګرځو؛ مثلاً موږ ویلی شو چې (څومره اوږد؟) خو داسې نه شو ویلای چې څومره لنډ؟ خو په ځینو کې بیا دواړه معیار ګرځولی شو؛ لکه: څومره اوږد؟ څومره لنډ؟

۲- غیر رتبې متضاد (Non Gradable Antonyms): په رتبې متضادو کې متضادې جوړې نورې جوړې هم درلودای شي، خو په غیر رتبې متضادو کې بیا دوه شیان د یو بل ضد وي، او زیاتې کلمې شتون نه لري، یعنې دوه کلمې د یو بل په مقابل کې واقع کېږي؛ لکه: مړ - ژوندی، نر - ښځه، ناکام - کامیاب او... موږ نه شو کولای چې ووايو، ډېر مړ دی. غیر رتبې متضادو ته مطلق متضاد هم ویل شوي دي. د غیر رتبې متضادو په اړه د څومره پوښتنه نه شو کولای.

۳- ناجوړه متضاد (incompatible antonyms): ځینې پوهان وایي، چې یوه ډله وییونه داسې هم شته، چې هیڅ متضاده جوړه نه لري، لکه: مېز، الماری، کړکۍ، اعداد، شخصي نومونه او... ارغند وایي داسمه ده، چې دغه وییونه هیڅ متضاده جوړه نه لري؛ خو دا ډول وییونه بیا په بې جوړې متضادو وییونو کې راځي؛ ځکه په ناجوړو متضادو کې مېز/ څوکی، دروازه/ کړکۍ، پیاله/ نعلبکی او... راځي. دا ډول وییونه د یو بل په مقابل کې نه شي واقع کېدای، ځنګه چې له یو بل سره هم معنی نه دي او همدارنګه د یوه او بل په مقابل کې هم نه شي واقع کېدای؛ خو دا چې یو له بل سره توپیر لري؛ نو ښه به وي

(افکسي) یا مخ ونديز (پریفکسي) متضاد هم ورته ویلی شو. په پښتو ژبه کې ونديز (افکسي) متضاد وییونه د دغه مختارو په وسیله جوړېږي: نا، غیر، عدم، بې او نه، بېلګې یې دا دي: روغ/ ناروغ، ادبي/ بې ادبي، عادي/ غیر عادي، اعتماد/ عدم اعتماد، حاضر/ غیر حاضر. (لودین، ۱۳۵۵: ۱۰۲)

پاراداکس

پاراداکس عموماً په بلاغي علومو او شاعری کې ډېر استعمالېږي، دا چې شاعري هم مانا تولیدوي او د مانا بحث دی او بیا پارادوکس چې تر ډېره د متضادو مفاهمو زېږدند دی، نو غوره به وي، چې په پارادوکس هم څه ناڅه بحث وکړو او له عام تضاد سره یې په توپیر باندې رڼا واچوو.

لومړی خو د پارادوکس او عام تضاد حوزې سره بېلې دي، تضاد په عامه ژبه کې په طبیعي بڼه موجود وي، خو پارادوکس بیا په عامه ژبه کې ډېر کم کارېږي؛ خو په بلاغي علومو په ځانګړي ډول په شاعری کې ډېر مستعمل وي. له عام تضاد سره یې بل مهم توپیر دا دی، چې عام تضاد د جوړښت له پلوه دوه توکونه لري، چې یو د بل پر وړاندې واقع وي او یا هم یو له بل سره مستقیماً مانیز مخالفت لري؛ خو په پارادوکس کې له دوو متناقضو مفاهیمو څخه یوه ژوره مانا منځته راځي. ډاکټر احسان الله درمل د پارادوکس په اړه وایي: «کله کله شاعران اضداد داسې سره کوښیر کړي، چې د یوه او بل پر وړاندې درېدلي نه وي، بلکې یو بل یې په غېږ کې نیولی وي او دې امتزاج یوه درېیمه معنا زېږولي وي.» (درمل، ۱۳۹۷: ۱۶۳)؛ لکه: د سکوت غوغا، د اوبښکو موسکا، د لمبو سیوری، د ژوندون مړی، پیاله له تشوالي تشېدل، په

که (A) د (B) مقابل کې ولاړ وي، حتماً (B) هم د (A) مقابل کې ولاړ دی.

ج: انعکاس (reflexivity): هغه رابطې ته وایي چې قضیه په ځان پورې وتړي، په بله وینا (aRa) یې ښه مثال کېدلی شي، چې په دې مورد کې د «مساوي» یا «تښه» کلمې د مثال په توګه راوړلی شو، ځکه څلور مساوي څلور دي او «جان» لکه ځان غوندې دی، یا که یو څوک له ننگرهار څخه راغلی وي او ووايي چې د کابل هوا خوسره ده، بل ورته ووايي چې کابل خو کابل دی، دلته یوه کابل بل ته انعکاس ورکړي.

۵. ښانداره متضادې جوړې (Narked antonyms): دا هغه متضادې جوړې دي، چې یو د بل په مقابل کې مشخصې او محسوسې نخښې لري، دا نخښې هغه مختارې دي، چې کلمې منفي کوي، او یا یې هم متضادې کوي؛ لکه: منل/ نه منل، زمری/ زمری. په دې ډول وییونو کې معمولاً یوه کلمه نخښه لري او بله یې نه لري. (ارغند، ۱۳۹۶: ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶) دولت محمد وایي، په پښتو ژبه کې د مورفولوجیکي جوړښت له پلوه متضاد وییونه په دوه ډوله دي:

الف: هغه امونیمونه چې د لغت د (ولی) په مانا کې یې متضادیت پروت وي. دغه ډول متضادو لغاتو ته (ولی وال) متضاد لغات ویل کېږي؛ لکه: (خوشې) چې په یوه لهجه کې بد او په بله کې ښه مانا لري، یا د (یه) ویی چې په کندهاري ګردود کې د (نه) او په جنوبي ګردود کې د (هو) مانا لري.

ب: هغه متضاد چې متضادتوب یې د نفې مخ وندي په واسطه څرګندېږي، چې د ونديز

متضاد توب د یوې ژبې طبیعي خاصه ده، په ژبه کې متضاد ویونه او مانیز تضاد له ځایه موجود وي، چې ځینې یې مطلق او ځینې هم نسبي وي.

په هره ژبه کې متضاد ویونه ځانته جلا جلا ډولونه لري، چې د هماغې ژبې له طبیعي ویز او ګرامري جوړښته یې رنگ اخیستی وي.

په پښتو ژبه کې متضاد ویونه یا مانیز تضاد بېلا بېل ډولونه لري، چې پورته څه نا څه بحث ورباندې وشو.

مانیز تضاد د کلمې، جملې او وینا په کچه مطرح کېدای شي، په دې مقاله کې تر ډېره د ویی په کچه په مانیز تضاد یا مانیز تقابل باندې بحث وشو.

دا چې دا موضوع یو څه پراخه ده، نو کېدای شي، د یوه ځانګړي اثر په توګه څېړنه ورباندې وشي او د مانیز تقابل په برخه کې د پښتو ژبې په زېرمه رڼا واچول شي.

هدیره کې د خاموشۍ چیغې، د غم سرور او... د پاراداکس او تضاد یو بل توپیر دا دی، چې تضاد د کلمې په کچه وي یانې دوې کلمې یو له بل سره مانیز تضاد لري؛ خو پارادوکس کېدای شي یو توصیفي عبارت وي، یا تشبهي عبارت وي، یا اضافي عبارت وي او یا هم کله کله بشپړه جمله وي. درمل وایي: «په پارادوکس کې د اعدادو تر منځ نوې رابطه کشفېږي.» (درمل، ۱۳۹۷: ۱۶۳) له بل لوري تضاد په طبیعي بڼه په ژبه کې موجود وي.

پایله

د دې بحث د پایلې په توګه ویلای شو، چې متضاد یا متقابل ویونه تر ډېره د ویونو یوې داسې ډلې ته ویل کېږي، چې په خپل منځ کې د مانا په لحاظ یا خویو د بل سره تضاد ولري، یا یو د بل مانا منفي کړي او یا هم یو د بل مانیز کیفیت نقص کړي. مانیز تقابل په ژبه کې خاص ارزښت لرونکي،

مآخذونه

- ۱- صاحب ارغند، ذبیح الله. (۱۳۹۶). مانا پوهنه. کابل: بکتوس خپرندویه ټولنه.
- ۲- پالمر، فرانک (۱۳۶۶). نگاهی تازه به معنی شناسی. (مترجم: کوروش صفوی). تهران: چاپ بنګوئن.
- ۳- درمل، احسان الله. (۱۳۹۷). شعرستان. (دویم چاپ). کابل: سروش خپرندویه ټولنه.
- ۴- زیار، مجاور احمد. (۱۳۹۶). پښتو مانا پوهنه. کابل: دانش خپرندویه ټولنه.
- ۵- ښکلی، اجمل. (۱۴۰۳) د مانا پوهنې لکچرنو ټونه. کابل: کابل پوهنتون، پښتو څانګه، د ماسټرۍ برنامه.
- ۶- غوربندي، میراجان. (۱۳۹۸). لکسیکالوژي (لغت پوهنه). کابل: انتشارات وېسا.
- ۷- وزیرنیا، سیما. (۱۳۷۹ ه.ش). زبان شناخت. ایران: نشر قطره.

شیشه و بررسی تاریخی آن در افغانستان

بخش دوم و پایانی

مؤلف: صفیه احمدی

نه به گسترده گی گذشته در این شهر به آن پرداخته می شود.

صنعت ریخته گری صنایع شیشه سفید، آبی و سبز که با میناتوری های ظریف آراسته می شوند، به خاطر چند دهه جنگ در افغانستان رو به فراموشی و محو شدن است. در گوشه از هرات هنوز غلام سخی مشغول این کار است.

غلام سخی وقتی هفت ساله بود در کارگاه شیشه سازی پدرش مشغول کار شد.

حبیب الله پسر بزرگ غلام سخی حالا با پدرش کار می کند.

قابل ذکر است که غلام سخی آخرین شیشه سازی است که به صورت حرفه ای این صنعت را در ولایت هرات انجام می دهد.

صنعت دستی که زمانی یکی از صنایع نامدار در غرب افغانستان بود. این صنعت از دهه ها جنگ ضربه شدیدی خورده و در ضمن واردات ارزان تولیدات ماشینی نیز این صنعت را بیشتر از پیش لطمه وارد کرده است.

چگونه گی ساختن وسایل شیشه یی به روش سنتی: غلام سخی روی چوکی کم ارتفاعی روبروی کوره چوب سوز نشسته که حرارتی

برای تبدیل مخلوط مواد اولیه به خمیر شیشه و تبدیل این خمیر به محصولات مورد نیاز بازار و صنایع مراحل زیر را می توان در نظر گرفت:

- آوردن مواد اولیه به محل کار خانه؛
- تبدیل مواد اولیه به پودر یا دانه ها با سایز بین ۰/۱ الی ۲/۰ ملی متر؛
- انتقال مواد اولیه میده شده به سیلوهای ذخیره؛
- توزین یا وزن نمودن هر یک از مواد اولیه به نسبت های استکیومتری (Stoichiometry) و مخلوط کردن آن ها همراه با ۴ تا ۵ فیصد آب؛
- انتقال مخلوط به دهنه ی زیر کوره
- ذوب کردن مخلوط در کوره و تهیه خمیر شیشه؛

- دوران مجدد انرژی حرارتی در چرخ تولید؛
- بیرنگ کردن خمیر شیشه و خارج کردن گازات (حلیم، ۱۳۹۳).

صنعت شیشه سازی سنتی در افغانستان

شیشه سازی یکی از حرفه ها و صنایع دستی قدیمی جهان است که پیشینه طولانی دارد. این صنعت در افغانستان از جمله در شهر هرات نیز وجود داشته که هنوز هم هر چند

شیشه خمی هنری است که از دیر زمان بدین سو در افغانستان مروج است. اما نظر به اجوره بلند آن و بعضی مشکلات دیگر آهسته، آهسته به رکود مواجه شده. زیرا مراجعین کمتر شده بخاطر این که شیشه‌ها به قیمت پایین از بیرون وارد می‌شود. فعلاً فقط یک کارگاه در ناحیه قوای مرکز شهر کابل دیده می‌شود که مصروف خم نمودن انواع مختلف شیشه‌های موتر می‌باشد، آن‌هم شیشه‌های که در افغانستان دریافت نمی‌شود و راننده‌ها به ناچاری مواجه شده به این کارگاه آمده و پول زیاد برای ترمیم شیشه‌یی موتر خود می‌پردازند.

مصاحبه که با جناب غلام سخی مالک این کارگاه کوچک شیشه خمی صورت گرفت، راجع به شغلش چنین بیان می‌کند: «این فابریکه بیشتر از ۳۰ سال به هنر شیشه خمی مصروف است، قبلاً برادرانم مصروف این شغل بودند به مرور زمان همه رها نمودند فعلاً تنها من

نظر به علاقه‌یی که داشتم مشغول این هنر هستم. این کارگاه دارای ۱۰ قالب، یک کوره و بعضی از ماشین‌های ساده می‌باشد. شیوه کار

بسیار بالا دارد و شیشه را ذوب می‌کند. حرارت فضای کارگاه که وی کار می‌کند بالاتر از ۴۰ درجه سانتی گرید است. وی شیشه‌ها را خرد می‌کند و داخل کوره می‌ریزد. به آن‌ها پودر مس و یا آهن اضافه می‌کند تا رنگ آبی و سبز به خود بگیرند. در نهایت داخل دیگ مایعی مذاب از شیشه به دست می‌آید.

غلام سخی میله درون خالی را درون دیگ شیشه مذاب فرو برده و می‌چرخاند. مقداری به آن می‌چسبد مثل عسلی که به نوک یک چوب چسپیده باشد. غلام سخی آن را دوباره درون آتش کوره می‌برد و بیرون می‌کند. هر بار از طریق میله به درون شیشه ذوب شده می‌دمد، می‌چرخاند و با ظرافت کامل با ابزار دستی به آن شکل می‌دهد.

ابزار و روشی که غلام سخی از آن استفاده می‌کند، به گفته خودش در گذر نسلها به شدت تغییر کرده است. او حالا به جای ساخت شیشه از سنگ معدنی کوارتز، از بوتلها و شیشه‌های شکسته بازیافت شده استفاده می‌کند که "ساده تر" می‌شود آن‌ها را به دست آورد.

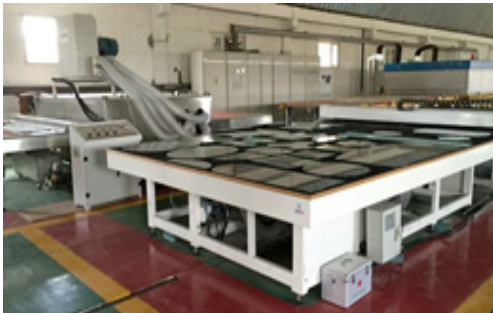
نیاکان غلام سخی دو تا سه قرن مشغول شیشه سازی بودند. اما او حالا دیگر امیدی به آینده این صنعت ندارد و می‌گوید: «این صنعت به نسل‌های بعدی نخواهد رسید» (تنها، ۲۰۱۸).

هنر شیشه خمی در افغانستان

که داشت برای ۶ سال به شکل بالمقطع ایفای وظیفه نمود. فعلاً از آن فقط چند نمونه از ماشین‌ها به جا مانده و بس (شمس الدین، ۱۳۹۹).

تکنالوژی جدید صنعت تولید شیشه در افغانستان

دو سال از صدور جواز فعالیت نخستین کارخانه تولیدی شیشه ناشکن در افغانستان می‌گذرد اما تا هنوز چرخ ماشین‌های این کارخانه به دلیل نبود انرژی به حرکت در نیامده است.

شکل (۶): ماشین‌های آماده به تولید

وزارت معدن می‌گوید؛ با تأمین امنیت خطوط انتقال گاز از ولایت جوزجان به مزار شریف منبع انرژی این کارخانه فراهم خواهد شد.

این کارخانه شیشه ناشکن تولید می‌کند که اکنون از ایران و پاکستان وارد می‌شود. قرار بود این بودجه در مرحله دوم یعنی در تولید شیشه فلت که پیشرفته‌ترین گونه‌ی تولید شیشه در جهان است سرمایه‌گذاری شود.

چنین می‌باشد، شیشه‌های فلت را خریداری نموده بعد به اندازه شیشه موثر برش نموده در قالب‌های داش مخصوصی که ساخته شده برای پانزده دقیقه برای خم شدن می‌گذاریم. بعد از سپری شدن زمان معین در حرارت زیاد داش شیشه خم شده مورد نظر به سترس قرار می‌گیرد.

شکل دهی شیشه

شکل دهی شیشه هنری است که از شیشه‌های آماده توسط دستگاه فشار هوا و حرارت اشکال مختلف وسایل شیشه‌یی ساخته می‌شود.

خوشبختانه در افغانستان در ریاست عمومی مرکز ساینس و تکنالوژی تعلیمی شخصی به اسم شمس الدین به تاریخ ۱۳۵۲/۲/۱۸ در بخش ماشین کاری که در سال ۱۳۵۱ از مسلکی تکنالوژی افغان در رشته ماشین کاری به سویه صنف ۱۲ فارغ شده بود، ایفاء وظیفه میکرد و از تاریخ ۱۹۷۷/۳/۱۵ الی ۱۹۷۶/۱۱/۱ در هندوستان مصروف آموزش شکل دهی شیشه بوده، که بعد در بخش ساخت وسایل لابراتواری همچو بیکر فلاسک، تست تیوب، ظرف متوسله، نل یو (U) مانند و نل وای (Y) مانند از نل‌های شیشه به قطر ۲ ملی متر الی ۲۰ ملی متر مهارت خاص را داشت. بعد به تاریخ ۱۳۹۲/۱۵/۲۸ به تقاعد سوق نمود. اما نظر به مهارت و علاقه‌یی

(شهر، ۱۳۹۵).

شرکت‌های شیشه در افغانستان

شرکت‌هایی که در بخش شیشه کار و فعالیت میکنند و به تاریخ ۳۱/۶/۱۳۹۹ از دیتایس ریاست ثبت مرکزی و مالکیت‌های فکری وزارت صنایع و تجارت مشخصات آن‌ها را بدست آورده ام ۱۴ شرکت می باشد. با اینکه فابریکه‌های تولید شیشه و هنرمندان شکل‌دهی شیشه و شیشه خمی در افغانستان موجود است. آیا معادن مواد خام شیشه در افغانستان که یک کشور کوهستانی است موجود نیست؟ اینجا من از تحقیق که از معینیت سروی معدن جیولوجیکی وزارت معدن و پترولیم در ارتباط با معادن مواد خام شیشه داشتم نتایج آن را خدمت شما عزیزان قرار می‌دهم.

معادن مواد خام شیشه در افغانستان

حایز اهمیت است که برای بررسی معادن مواد خام شیشه در افغانستان تاریخ ۱۳۹۹/۶/۲۸ به معینیت سروی معدن جیولوجیکی وزارت معدن و پترولیم مراجعه نموده و از آنجا راپور که در سال ۱۳۶۷ به نشر رسیده بود. بدست آوردم.

جهت معلومات بیشتر شما نقشه جیولوجیکی و معلومات راجع به معدن مواد خام شیشه که در آن راپور موجود بود، متن آن را به طور مختصر به شرح زیر با شما شریک می‌سازم. در ارتباط با رشد ساختمان‌ها در کشور

و همچنان انکشاف صنعت مواد خوراکی ضرورت مبرم به شیشه کلیکین و غیره شعبات شیشه‌یی حس می‌گردد. در قدم اول در نظر است که فابریکه شیشه سازی در شمال افغانستان جایی که در آن جا گاز و برق موجود است و همچنان منرالها و مواد اولیه ضروری آن در معدن چشمه شفا که عبارت از ریگ‌های کورسی (کوارتزی)، سنگ چونه دولومیت و معدن نمک برای بدست آوردن سودیم کاربونیت موجود است اعمار نمایند. در ضمیمه هذا تنها از معدن چشمه شفا یاد آوری می‌گردد. از نقطه نظر جیولوجیکی معدن چشمه شفا در قسمت آبدار برآمدگی انتی‌کلاین کوه البرز واقع است (امین، زایسف ۱۳۶۷).

جای بسیار تأسف است که تثبیت و استخراج معدن مواد خام شیشه در سال ۱۳۶۶-۱۳۶۷ از چشمه شفا کوه البرز ولایت مزار شریف صورت گرفته است. ولی ساخت و اتمام کارخانه به نام «Jade Glass» تولید شیشه در سال ۱۳۹۲، که در همین سال تفاهم‌نامه بین وزارت معادن و پترولیم و شرکت استخراج معادن یاسمین به امضاء رسیده ولی تا حال این شرکت نتوانسته به فعالیت آغاز نماید که علت آن نبود انرژی بیان گردیده و این نخستین کارخانه مجهز با ماشین آلات مدرن تولید شیشه در سطح افغانستان می‌باشد.

نتیجه گیری

از این تحقیق چنین نتیجه می گیریم که اختراع شیشه تحول عظیم در معماری دنیا ایجاد کرده، به گونه‌ای که امروزه شهرهای جهان زیبایی خود را مدیون این تحول بزرگ در صنعت تولید می دانند.

افغانستان یک کشور کوهستانی است که دارای معادن زیاد می باشد که یکی از آن جمع مواد اولیه‌ی شیشه است؛ شیشه سازی در افغانستان با ریشه‌های عمیق در تمدن‌ها باستانی این سرزمین ارتباط دارد شواهد تاریخی نشان می دهد که افغانستان به ویژه هرات در تولید و تجارت شیشه در زمان‌های مختلف نقش قابل توجهی ایفا کرده است. این هنر نه تنها در مصارف روزمره بلکه در طراحی و تزئینات معماری نیز کاربرد داشته است.

با وجودی چالش‌هایی که صنعت شیشه‌سازی در افغانستان به دلیل تغییرات اجتماعی اقتصادی و جنگ‌های داخلی با آن مواجه شده است، هنوز هم شاهد وجود میراث‌های غنی در این زمینه هستیم. توجه به احیای این صنعت و استفاده از مهارت‌های سنتی می تواند فرصت‌های جدیدی برای توسعه اقتصادی و فرهنگی فراهم آورد.

در نهایت، برای حفظ و گسترش صنعت شیشه در افغانستان نیاز به حمایت‌های دولتی و خصوصی از جمله ارتقای آموزش‌های فنی

ایجاد مراکز تولید و توسعه بازارهای داخلی و بین المللی احساس می شود. با توجه به تاریخچه غنی این صنعت در افغانستان، سرمایه‌گذاری در احیای آن می تواند به ایجاد فرصت‌های شغلی تقویت هویت فرهنگی و رشد اقتصادی کمک کند.

پیشنهادها

- احیای صنایع شیشه‌سازی: با توجه به تاریخچه غنی شیشه‌سازی در افغانستان پیشنهاد می شود که برنامه‌های آموزشی و کارگاه‌های عملی برای احیای هنر شیشه‌سازی سنتی در کشور راه اندازی شود و این امر میتواند به حفظ و ارتقای مهارت‌های بومی و توسعه این صنعت کمک کند.

- ایجاد مراکز تحقیقاتی و آموزشی: برای توسعه صنعت شیشه سازی در افغانستان ایجاد مراکز تحقیقاتی و آموزشی تخصصی در زمینه شیشه و فرایندهای تولید آن ضروری است. این مراکز می تواند به تولید کننده گان محلی آموزش‌های تخصصی ارائه دهند و در بهبود کیفیت و نوآوری در این صنعت نقش داشته باشند.

- حمایت از سرمایه گذاران کارآفرینان: دولت و بخش‌های خصوصی باید حمایت‌هایی از جمله تسهیلات مالی، مشوق‌های مالیاتی و فراهم کردن زیر ساخت‌های لازم برای کارآفرینان و تولید کننده گان شیشه فراهم آورند تا آنان بتوانند کسب و کارهای خود را

- توسعه دهند.
- تقویت بازارهای داخلی و بین‌المللی: برای رونق صنعت شیشه‌سازی در افغانستان ایجاد و توسعه بازارهای داخلی و بین‌المللی برای محصولات شیشه‌ای افغانستان ضروری است. با توجه به ویژه‌گی‌های خاص محصولات شیشه‌یی این کشور می‌توان بازارهای صادراتی جدیدی را شناسایی و از آن بهره‌برداری کرد.
 - توسعه فناوری‌های نوین در صنعت شیشه: با توجه به پیشرفت‌های جهانی در صنعت شیشه پیشنهاد می‌شود که افغانستان به ویژه در صنایع شیشه‌سازی صنعتی و فناوری‌های
- نوین مانند شیشه‌های مقاوم و انرژی زا سرمایه‌گذاری کرده و از تکنالوژی‌های روز استفاده کند.
- توسعه همکاری‌ها: برای ارتقای صنعت شیشه افغانستان، توسعه همکاری‌ها در زمینه تبادل فناوری آموزش و بازارهای داخلی و خارجی در زمینه تبادل فناوری، آموزش و بازارهای صادراتی می‌تواند به این صنعت کمک کند. مشارکت با کشورهایی که در تولید و صادرات شیشه پیشرفته، هستند می‌تواند تجربیات ارزشمندی برای افغانستان به ارمغان آورد.

منابع

- ۱- کباری، سیاوش. (۱۳۸۷). مصالح شناسی. تهران: دانش وفن. (کتاب اصلی در سال ۱۳۷۳ منتشر شده است)
- ۲- حلیم، دکتور نظر محمد. (۱۳۹۳). تکنالوژی کیمیای غیر عضوی. کابل: جهان اسلام.
- ۳- تنها، شعیب (۲۰۱۸). صنعت شیشه‌سازی در افغانستان. جامعه و فرهنگ. (۲۰۱۸/۱۰/۲۴)، از <https://www.dw.com/fa-af/a6021657>
- ۴- شهیر، عنایت (۱۳۹۵). کارشکنی وزارت معدن افغانستان بی‌بی‌سی. (۳۱ خرداد ۱۳۹۵)، از https://www.bbc.com/persian/afghanistan_160616/2016/06/20160616_afghanistan_glass_factory_in_nurth_k05_160616
- ۵- امین، محمد؛ زایسف، و. ن (۱۳۶۷) تفحص اکتشافی بالای مواد خام شیشه سازی در ساحه شهر مزار شریف. کابل: وزارت معادن و صنایع ریاست سروی معدن و جیولوجی.
- ۶- Frank, David; Jones, T.Griffith; Little, John.G; Miaoulis, Beth; Miller, Steve; Pasachoff, Jaym; Wainwright, Camille. (۲۰۰۶). Science Explorer. Massachusetts: person prentice Hall.

په تدریس کې د ارزونې اغېزې

دویمه او وروستی برخه

۴- وروستی ارزونه: په دې ارزونه کې د یوې ښوونیزې یا تحصیلي دورې په اوږدو کې د زده کوونکو د زده کړې کچه ټاکل کېږي او موخه یې زده کوونکو ته د نمر وړکول، د ښوونکي د کار د اغېزناکتیا معلومول او د درسي پروګرام په اړه قضاوت کول دي. ډېر خلک ارزونه او ارزښت موندنه په یو مفهوم کاروي، حال دا چې دغه دواړه کرښې په ښوونه او روزنه کې یوله بل سره توپیر لري، لکه څرنګه چې پورته د ارزونې په اړه معلومات ورکړل شول دا اړینه خبره ده چې په ارزښت موندنې (ارزشیابی) باندې هم لږه څه رڼا واچول شي. (۳۱:۶، ۳۴، ۳۵، ۳۷)

ارزښت موندنه (ارزشیابی): ارزشیابی په دې معنا ده چې د یوه فعالیت د ښه کولو لپاره د بېلابېلو سرچینو څخه د یوه څه یا د یوه شخص د پایلو د کیفیت لوړولو لپاره ترسره کېږي. ارزښت موندنه یو روان بهیر دی، چې په تدریسي کې ورڅخه کار اخلي، د ارزښت موندنې موخه د ښوونې او روزنې د فعالیت کیفیت لوړول دي. ارزښت موندنه یو جلا بهیر دی او د مخکنیو ټاکل شویو معیارونو پر بنسټ ترسره کېږي. ارزښت موندنه د یو بهیر د دوام لپاره ښه معاصره وسیله ده. د ارزښت موندنې پایله د کړنو په اړه رغنده نظر دی. ارزښت موندنه درجه بندي کېږي، ارزښت موندنه د دوه اړخیزو اړیکو انعکاس دی. د ارزښت موندنې معیارونه د پرېکړې کولو په بهیر کې د ښکېلو اړخونو د متقابل تفاهم سره رامنځ ته کېږي، د بېلګې په

د وخت او موخو له مخې د ارزونې ډولونه: د موخو او وخت له مخې ارزونه په څلور ډوله ده، چې هر یو ډول به یې په تفصیل سره روښانه شي.

۱- د پیل ارزونه: هغه ارزونه ده چې ښوونکي یې تر ښوونیزو کړنو او درس ورکولو مخکې اجرا کوي، د پیل ارزونې په نامه یادېږي. د پیل په ارزونه کې ښوونکي د زده کوونکو د زده کړې او مهارتونو د اوسنۍ کچې او مطلوبې کچې ترمنځ د تشې په لټه کې وي.

۲- دوامداره (تکویني) ارزونه: دوامداره ارزونه په عمومي ډول د زده کړې وړ زده کړې پروسې د اصلاح لپاره اجرا کېږي، له دوامداره ارزونې څخه موخه د زده کوونکو او پر محصلانو د زده کړه ییز پرمختګ، د هغوي د زده کړې څرنګوالی او د هغوی د زده کړې د پیاوړو او کمزورو ټکو معلومول دي. همدا راز له دې لارې څخه ښوونکي په خپل درسي مېتود کې ستونزې او نیمګړتیاوې معلوموي او د اصلاح په موخه یې اقدام کوي.

۳- تشخیصي ارزونه: تشخیصي ارزونه هم د تدریس په بهیر کې ترسره کېږي. دا ارزونه ځکه په دې نامه نومول شوې، چې د زده کوونکو د درسي ستونزو او د تدریس په بهیر کې د نورو ستونزو د لامل پیدا کولو لپاره ور څخه ګټه اخیستل کېږي. دغه ارزونه هغه وخت ترسره کېږي چې ښوونکي د یو یا څو زده کوونکو د مکررو ستونزو سره مخامخ شي.

لپاره ترسره کېږي:

- د زده کړې لپاره د یوې مطلوبې انگېزې تو لیدول.
- په هغو حقیقتونو ټینګار کول دي چې ښوونکي ته ډېر اړین ښکاري.
- د زده کوونکو د قوي او کمزورو ټکو پېداکول.
- د زده کوونکو ګروپ بندي دهغوی داستعدادونو له مخې.
- د زده کړې د ځانګړو اهدافو د لاس ته راوړلو لپاره د زده کوونکو تشويقول.
- د زده کوونکو د پرمختګ د درجې معلومول.
- په درسي پروګرامونو کې سمون او اصلاحات راوستل.
- ښه اصولي تدریس ته د ښوونکو لارښوونه.
- د زده کوونکو لوړول له یوه ټولګي څخه بل ټولګي ته.
- د فردي اختلافاتو معلومول او په اړه یې تصمیم نیول.
- د یوې ډلې زده کوونکي د بلې ډلې له زده کوونکو سره پرتله کول.
- د زده کوونکو د زده کړې پرمختګ معلومول.
- د زده کوونکو د زده کړې نیمګړتیاووې معلومول.
- د تدریس د اصلاح لپاره په درسي پلان کې بدلون راوستل.
- د ښوونکو د پلان د پلي کولو لپاره له بېلا بېلو مېتودونو څخه کار اخیستل.
- د تدریس د مېتود د بدلون لپاره له زده کوونکو سره مشورې کول.
- همدارنګه نوموړي لیکوال لیکلي دي چې په ارزونه کې باید له قلم، تختې، سپینې پانې، کمپیوټر، انټرنېټ، موبایل، کمرې او داسې نورو توکو څخه ګټه واخیستل شي.
- کورنۍ دنده، صنفی فعالیتونه، پروژې، کنفرانسونه، مقالې، د زده کړې دویمې، مرکه، سروې او

توګه: ښوونکی د زده کوونکو فعالیتونه ارزوي او رغنده نظرونه وړاندې کوي.

په پایله کې ویلای شو چې ارزونه او ارزښت موندنه (ارزشیابي) دواړه د یوه شخص د کړنو د پایلو د لیدلو لپاره کارېږي، خو دا دوه کړنې (اصطلاحات) په بشپړ ډول په مختلفو شرایطو کې کارېږي. ارزښت موندنه د رغنده حاصل او د پرمختګ هڅونې لپاره په کارېږي، په داسې حال کې چې ارزونه د یو شخص یا سیستم وړتیا لوړولو او په اړه یې د قضاوت کولو لپاره ترسره کېږي. (۷: ۳۹-۳۸)

صدیقي د ارزونې د قوانینو او اصولو په اړه لیکي:

ارزونه د زده کوونکو د پوهې، سلوک او چلند د څرګندولو لپاره په ترسره کېږي.

موخه یې د زده کړې لپاره د یوې مطلوبې انگېزې تولیدول دي. په ارزونه کې موخه څرګنده او د څرګندې موخې له مخې ارزونه ترسره کېږي، کله چې موږ د کړنو ارزونه کوو باید کلیدي او فرعي پوښتنې ولرو.

په ارزونه کې د کلیدي او فرعي پوښتنو راوړل مهم بنسټیز شرط دی.

د ارزونې د پورته پېژندلو څخه موږ اوس کولای شو، چې د ارزونې ارزښت په لاندې توګه وټاکو: ټاکلو موخو ته د رسېدو لپاره ارزونه اړینه ده، د عالي هود نیولو لپاره یوازینی وسیله ده. د پلان پلي کېدو لپاره ښه لارښود دی. د استاد لاسته راوړنې معلومېږي. د شاګردانو پټ او ښکاره استعدادونه پرې جوټېږي. د مېتودونو د بدلون او ښې زده کړې لپاره لاره هواروي، په کارونو کې همغږي رامنځ ته کېږي. زده کوونکي د ارزونې په مټ فعاله کېږي. د ښوونې او روزنې د کیفیت په لوړولو کې فعاله ونډه لري. (۵)

د ښوونې او روزنې متخصص کریمي په خپل کتاب کې ویلي دي چې ارزونه د لاندې موخو

دا چې ارزونه په تدریس کې د کومې موخې لپاره کارېږي او اغېز یې په تدریس کې څه دی؟ دلته یوه کتنه ورته کوو:

د کړنو د لاس ته راوړلو لپاره له ښوونکي سره مرسته کوي. هر ښوونکی حرفه یي او مسلکي پراختیا او پرمختګ ته اړتیا لري، چې دا مسلکي پراختیا او پرمختګ د ارزونې له لارې څخه په پام کې ونیول شي.

کله چې یو ښوونکی تل خپل زده کوونکي له بېلابېلو لارو څخه ارزونه کوي، چې په تدریس کې یې ښه والی راشي، همدغې ارزونې ته دوام لرونکې یا تګونې ارزونه وایي.

په ښوونه او روزنه او د زده کړې په تدریس کې ارزونه هغه منظم روش دی چې تعلیمي موخو ته د زده کوونکو رسېدل ټاکي. یعنې دا چې څومره او په کومه اندازه زده کوونکي تعلیمي موخو ته نژدې شوي دي.

ارزونه له ښوونکو سره په دوو برخو کې مرسته کوي، یو د زده کوونکو په پېژندلو کې او بل دا چې زده کوونکي تر کومې اندازې پورې ښوونیزو موخو ته رسېدلي دي. (۶:۱۶۱)

پایله

د ازموینې کلمه ډېره اوږده تاریخي مخینه لري، له مېلاد څخه د مخه به هم نوموړې کلمه په دربارونو کې پاچاهانو استعمالوله. د ښو او بدو څېړنو او اشخاصو د معلومولو لپاره له دې کلمې څخه ګټه اخیستل کېده، خو د اسلام سپېڅلي دین د ارزونې کلمه ډېره کارولې او په قرآن کریم کې څو ځایه ذکر شوې ده. هره اداره او تعلیمي سیستم د ځانګړو اړتیاوو پوره کولو لپاره رامنځ ته کېږي. د دغو اړتیاوو او ستونزو د له منځه وړلو لپاره ارزونې ته اړتیا لري، چې لومړیتوبونه یې مشخص شي بیا په

مشاهده، پوښتنې او... د ارزونې توکي ګڼل کېږي.

د یوه ښوونکي لپاره اړینه ده، چې په ارزونه کې کلیدي او فرعي موخې ولري.

ښوونیزې موخې

د ارزونې په واسطه د تدریس د کیفیت لوړول. د ښوونې او روزنې په بهیر کې د مثبت او معاصر بدلون راوستل.

فرعي موخې

د زده کوونکو د نیمګړتیاوو معلومول. د زده کوونکو فعاله ساتل.

د یوه ښوونکي لپاره لازمه ده چې د خپل تدریس په بهیر کې لاندې پوښتنې له ځان سره ولري، د تدریس په ارزونه کې د کلیدي او فرعي پوښتنو راولړل د تدریس کیفیت لوړوي. د دغو پوښتنو جوړول په لاندې ډول دي:

کلیدي پوښتنې

څنګه کولی شو د خلکو لپاره منل شوې ښوونه او روزنه رامنځ ته کړو؟

له ارزونې څخه موخه څه ده؟

کټوره ارزونه کومه ده؟

د ارزونې اغېزې په تدریس باندې څه دي؟

فرعي پوښتنې:

خوسلنه زده کوونکو لورې نمرې اخیستې ده؟

څومره زده کوونکي نورو مرستو ته اړتیا لري؟

خوسلنه زده کوونکي د استاد له تدریس څخه خوښ دي؟

خلاصو سوالونو کې ځواب ورکوونکي دې ته تشویقېږي چې خپل نظریات په ښه ډول سره وړاندې کړي، بېلګې په ډول:

ولې ارزونه په تدریس کې اغېز لري؟

ارزونه د څه لپاره کوو؟

د ارزونې ارزښت او اهمیت په څه کې دی؟

په اړه یې له تفکر څخه کار واخلي. ارزونه د تدریس د کیفیت په ښه والي او اغېزناکتیا کې مهم رول لري، خو چې په معیاري ډول تر سره شي.

د ارزونې ترڅنګ د اهدافو ټاکل، د انګېزې رامنځ ته کول، د علم جوړول، نوي میتودونه په پام کې نیول، د درس د تحکیم لپاره د زده کړې د مرستندویه توکو برابرول، انتقادي تفکر کول، ټولنیزې اغېزې، تفکیک او تمیز کول. مسلکي ښوونکي د تدریس په ښه والي کې رغنده رول لري؛ که چېرې پورته یاد شوي فعالیتونه په تدریس کې په پام کې ونیول شي، د تدریس په ښه والي او اغېزناکتیا کې خورا ګټور تمامیږي.

عملي ډول ګامونه پورته شي. له همدې امله، د تعلیمي فعالیتونو په پیل کې باید د اړتیاوو په اړه قضاوت وشي، همدا چې په دې اړه قضاوت کېږي، همدغې پروسې ته ارزونه ویل کېږي.

ارزونه په تدریس کې ډېره مهمه برخه ګڼل کېږي ښوونکي کولای شي چې د دغې ارزونې په وسیله د خپل تدریس کیفیت لوړ کړي او په خپل تدریس کې ښه والی راولي. د یوه هېواد ښوونه او روزنه هغه وخت چټک پرمختګ کولای شي چې د ارزونې له معاصرو میتودونو او روشونو څخه ګټه واخیستل او د پایلې په اړه یې صادقانه او عادلانه قضاوت وشي، د تر سره کېدو لپاره یې منظم پلان جوړ شي او د نیمګړتیاوو

اخځلیکونه

- ۱- اکروز، آدرین. ۱۳۸۸هـ.ش. ارزیابی، برنامه‌ریزی آموزشی و باز پروری کودکان، تهران: مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- ۲- آقازاده، محرم. ۱۳۹۰هـ.ش. روشهای نوین تدریس، تهران: کتابخانه ملی ایران.
- ۳- بازرگان، عباس. ۱۳۹۵هـ.ش. ارزشیابی، آموزشی، تهران: مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)
- ۴- حسینی، غلام رسول. ۱۳۹۷هـ.ش. پیداکوژی، ننگرهار: زیار خپرندویه ټولنه.
- ۵- خپلواک، محمدطاهر. ۱۳۹۶هـ.ش. د ښوونې او روزنې بنسټونه او اصول، کابل: ارشاد خپرندویه ټولنه.
- ۶- خپلواک، محمدطاهر. ۱۴۰۳هـ.ش. روزنیز سنجش او ارزونه، کابل: سلیمان ماکو خپرندویه ټولنه.
- ۷- سیف، علي اکبر. ۱۳۹۵هـ.ش. اندازه گیری، سنجش، و ارزشیابی آموزشی، تهران: انتشارات دوران.
- ۹- شریف، ساهره. ۱۳۹۰هـ.ش. د ښوونې او روزنې عمده اصطلاحات، کابل: مېرمن کلتوري- ټولنیز بهیر.
- ۱۰- شریعتمداری، علی. ۱۳۹۰هـ.ش. اصول و فلسفه تعلیم و تربیت، تهران: انتشارات امیرکبیر
- ۱۱- شهید زوی، محمد اسحاق. ۱۳۹۹هـ.ش. د ښوونې او روزنې بنسټونه، ننگرهار: کودر خپرندویه ټولنه.
- ۱۲- صدیقی، غلام سخي. ۱۳۸۵هـ.ش. ارزونه، لومړی چاپ دانش، ننگرهار: خپرندویه ټولنه.
- ۱۳- صفوی، امان الله. ۱۳۹۵هـ.ش. روشها، فنون الگوهای تدریس، تهران: مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)
- ۱۴- کریمی، عبدالله. ۱۳۹۲هـ.ش. دارزوني کرنلاره، دوهم چاپ، کابل: سېلاب خپرندویه ټولنه.

مفردات درسی و اهمیت آن در فرایند آموزش

مقدمه

مفردات درسی یکی از عناصر اساسی در فرایند آموزش است که به عنوان راهنمایی برای طراحی و اجرای فعالیت‌های آموزشی عمل می‌کند. این مفهوم به مجموعه‌ای از اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و ابزارهای ارزیابی اشاره دارد که به طور نظام‌مند برای تحقق اهداف آموزشی تدوین می‌شود. ماهیت مفردات درسی نه تنها به انتقال دانش محدود می‌شود، بلکه شامل توسعه مهارت‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌های مورد نیاز جامعه نیز است. مفردات درسی به عنوان نقشه راه آموزش، مسیر یادگیری را برای معلمان و شاگردان مشخص می‌کند. هدف اصلی از طراحی مفردات درسی، انتقال دانش، مهارت و ارزش‌های مورد نیاز به یادگیرندگان است. در این مقاله به بررسی ماهیت مفردات درسی و نقش آن در فرایند آموزشی پرداخته می‌شود.

تعریف مفردات درسی:

- چگونه باید آموزش داده شود؟ (روش‌ها)
- چگونه باید یادگیری ارزیابی شود؟ (ابزارهای ارزیابی)
- این برنامه می‌تواند در سطح یک درس خاص، یک پایه تحصیلی، یا حتی یک سیستم آموزشی ملی طراحی شود.
- عناصری اصلی مفردات درسی:
- ۱- **اهداف آموزشی:** اهداف آموزشی عبارت‌اند از نتایج مشخص و مطلوبی که انتظار می‌رود یادگیرندگان پس از اتمام یک دوره آموزشی یا یک درس به آن‌ها دست یابند. این اهداف راهنمایی برای معلمان، شاگردان و طراحان درسی است
- مفردات درسی به مجموعه‌ای از موضوعات، محتوا، اهداف و فعالیت‌های آموزشی گفته می‌شود که برای آموزش در یک دوره یا برنامه تحصیلی طراحی و تدوین می‌گردد. این برنامه مشخص می‌کند که یادگیرندگان در یک دوره آموزشی چه چیزی را باید یاد بگیرند، چگونه یاد بگیرند، و چگونه پیشرفت‌های شان ارزیابی شود.
- مفردات درسی به برنامه‌ی جامع اشاره دارد که تعیین می‌کند:
- چه چیزی باید آموزش داده شود؟ (محتوا)
- چرا باید آموزش داده شود؟ (اهداف)

- و بیان می‌کند که یادگیرنده باید چه دانشی را کسب کند، چه مهارت‌هایی را توسعه دهد و چه نگرش‌هایی را اتخاذ نماید.
- اهداف آموزشی عنصر کلیدی در طراحی و اجرای فرایندهای یادگیری هستند. آن‌ها نقشه‌ی برای هدایت فعالیت‌های آموزشی فراهم می‌کنند و به معلمان و یادگیرندگان کمک می‌کنند تا به طور مؤثر و هدفمند به نتایج مطلوب دست یابند. طراحی دقیق و منطقی اهداف آموزشی می‌تواند کیفیت یادگیری و تدریس را به طور چشمگیری افزایش دهد.
- اهداف برنامه‌درسی به دو دسته کلی و جزئی تقسیم می‌شوند. اهداف کلی به رشد جامع یادگیرنده در حوزه‌های شناختی، عاطفی و روان حرکتی اشاره دارد.
- درحالی که اهداف جزئی رفتارها و توانایی‌های مشخصی را شامل می‌شود که یادگیرنده باید به آن‌ها دست یابد.
- انواع اهداف آموزشی: اهداف آموزشی معمولاً به سه حیطه اصلی تقسیم می‌شوند که بر اساس طبقه بندی بلوم تنظیم شده اند.
- حیطه شناختی: مربوط به دانش، درک، و تفکر است. سطوح این حیطه شامل دانش: به خاطر سپردن اطلاعات.
- درک: توضیح یا تفسیر مفاهیم.
- کاربرد: استفاده از مفاهیم در موقعیت‌های جدید.
- تحلیل: شکستن اطلاعات به اجزای کوچک‌تر و فهم ارتباطات.
- ترکیب: ایجاد ساختارهای جدید از اطلاعات موجود.
- ارزیابی: قضاوت در مورد ارزش اطلاعات یا ایده‌ها.
- مثال: شاگردان باید بتوانند یک مسئله ریاضی را تحلیل و حل کنند.
- حیطه عاطفی: مربوط به نگرش‌ها، ارزش‌ها و احساسات است. سطوح این حیطه شامل پذیرش: توجه به اطلاعات یا رویدادها.
- پاسخ دهی: نشان دادن علاقه یا واکنش.
- ارزش گذاری: درک اهمیت یا ارزش یک موضوع.
- سازمان دهی: ترکیب ارزش‌های مختلف در یک سیستم.
- شخصی سازی: درونی سازی ارزش‌ها و رفتار بر اساس آن‌ها.
- مثال: شاگردان باید احترام به نظرات دیگران را در بحث‌های گروهی نشان دهند.
- حیطه روان حرکتی: مربوط به مهارت‌های عملی و فیزیکی است. سطوح این حیطه شامل: تقلید: انجام کاری بر اساس مشاهده.
- دقت: انجام دقیق یک فعالیت.
- هماهنگی: ترکیب حرکات مختلف به صورت هماهنگ.
- عادت: انجام فعالیت به صورت خودکار.
- مثال: شاگردان باید بتوانند یک آزمایش علمی را به درستی انجام دهد.
- ۲- محتوای آموزشی: به مجموعه‌ی از اطلاعات، مفاهیم، مهارت‌ها و موضوعاتی گفته می‌شود که در برنامه‌های درسی برای یادگیری شاگردان و یا محصلان ارائه می‌شود. این محتوا به گونه‌ی طراحی و سازماندهی می‌شود که اهداف آموزشی را تحقق بخشد و به یادگیرندگان کمک کند تا دانش، مهارت و نگرش مورد نظر را به دست آورند. محتوای آموزشی شامل موضوعات، مفاهیم و اطلاعاتی است که در طول دوره به یادگیرنده ارائه می‌شود. محتوا باید متناسب با سطح توانایی، نیازها و علایق یادگیرندگان باشد.
- ویژگی‌های محتوای آموزشی: محتوای آموزشی

- ارزش‌ها و نگرش‌ها: تقویت ویژگی‌هایی مانند احترام به دیگران، تفکر انتقادی و مسئولیت‌پذیری.

۴ - مراحل طراحی محتوای آموزشی

- تحلیل نیازها: شناسایی نیازهای یادگیرندگان و اهداف آموزشی.

- انتخاب موضوعات: تعیین مفاهیم و مهارت‌های ضروری برای آموزش.

- سازماندهی محتوا: ترتیب منطقی و سلسله‌مراتبی موضوعات.

- ارزیابی محتوا: تولید بررسی اثر بخشی محتوا از طریق باز خورد یادگیرندگان و معلمان.

۵ - روش‌های تدریس:

روش‌های تدریس، ابزارهایی هستند که معلمان برای انتقال مفاهیم به یادگیرندگان به کار می‌گیرند. روش‌هایی مانند سخنرانی، کار گروهی، بحث و گفتگو، روش‌های مبتنی بر فناوری می‌توانند بخشی از مفردات باشند. انتخاب روش مناسب به عوامل مختلفی بستگی دارد و تأثیر مستقیمی بر کیفیت یادگیرنده دارد. با توجه به پیشرفت فناوری و تغییرات در نیازهای یادگیرندگان، معلمان باید از ترکیب روش‌های سنتی فعال و مدرن استفاده کنند تا فرایند یادگیری جذاب‌تر و اثر بخش‌تر شود.

۶ - ابزارهای ارزیابی:

به مجموعه‌ای از روش‌ها، ابزارها و تکنیک‌هایی گفته می‌شود که معلمان و آموزش دهندگان برای اندازه‌گیری و سنجش پیشرفت، عملکرد و یادگیری شاگردان استفاده می‌کنند. این ابزارها به معلمان کمک می‌کنند تا درک دقیقی از سطح یادگیری، نیازهای آموزشی و نقاط قوت و ضعف شاگردان پیدا کنند و براساس آن‌ها تصمیمات آموزشی مناسبی اتخاذ کنند.

- ابزارهای درسی، مقالات، فلم‌های آموزشی و

باید ویژگی‌های زیر را داشته باشد.

- ارتباط با اهداف آموزشی: محتوای آموزشی باید با اهداف تعیین شده در برنامه درسی هماهنگ باشد:

- تناسب با سطح یادگیرنده: محتوا باید با سطح دانش، توانایی و علایق یادگیرندگان هم‌خوانی داشته باشد.

- علمی و معتبر: اطلاعات ارائه شده باید از منابع موثق و بروز استخراج شود.

- تنوع و جذابیت: محتوا باید متنوع، خلاقانه و جذاب باشد تا انگیزه یادگیری را افزایش دهد.

- انعطاف‌پذیری: قابلیت انطباق با شرایط مختلف یادگیری را داشته باشد.

عناصر محتوای آموزشی: دانش نظری، مهارت‌ها، ارزش‌ها و نگرش‌ها و فعالیت‌ها می‌باشد.

۳ - انواع محتوای آموزشی: محتوای نظری، محتوای عملی، محتوای دیداری، محتوای شنیداری، محتوای چند رسانه‌ای. متنی، محتوای تصویری، محتوای صوتی، محتوای ویدیویی، محتوای تعاملی (نرم افزارهای آموزشی، بازی‌های دیجیتال و شبیه سازی‌ها).

اهداف محتوای آموزشی:

- انتقال دانش و مفاهیم علمی.

- توسعه مهارت‌های عملی و شناختی.

- تقویت ارزش‌ها و نگرش‌های مثبت.

- آماده سازی یادگیرندگان برای حل مسایل واقعی.

عناصر محتوای آموزشی:

- اطلاعات پایه: دانش و مفاهیمی که یادگیرنده باید درک کند.

- مهارت‌ها: توانایی‌هایی که باید در عمل به کار گرفته شوند.

- فعالیت‌ها: تمرین‌ها و پروژه‌هایی که به تعمیق یادگیری کمک می‌کند.

چالش‌های مفردات درسی:

- عدم انعطاف با نیازهای جامعه: در برخی موارد مفردات درسی ممکن است با نیازهای روز جامعه یا بازار کار هم‌خوانی نداشته باشد.
- ثبات بیش از حد: عدم انعطاف پذیری می‌تواند مانع از تطبیق مفردات با شرایط جدید شود.
- کمبود منابع آموزشی: نبود منابع کافی می‌تواند بر کیفیت اجرای مفردات تأثر منفی بگذارد.

نتیجه‌گیری:

مفردات درسی به عنوان یکی از ارکان اصلی فرایند آموزش، نقشی حیاتی در توسعه دانش، مهارت و نگرش یادگیرندگان دارد. ماهیت نظام مند، پویا و چند بُعدی مفردات درسی آن را به ابزاری قدرتمند برای هدایت فرایند یادگیری تبدیل کرده می‌تواند. با این حال برای اثربخشی لازم است که مفردات درسی به طور مداوم بازنگری شود و نیازهای جامعه و تحولات علمی و فناوری همگام گردد. مفردات درسی نقشی حیاتی در انتقال دانش و مهارت به نسل آینده دارد. طراحی مناسب و اجرای دقیق آن می‌تواند منجر به یادگیری مؤثر و تحقق اهداف آموزشی شود. برای بهبود این فرایند، نیاز است که نظام آموزشی به بازبینی مستمر مفردات درسی پرداخته و آن را بر اساس نیازهای متغیر جامعه و یادگیرندگان به روز کنند.

ابزارهای دیجیتال از جمله منابعی هستند که در مفردات درسی گنجانیده می‌شوند.

مراحل تدوین مفردات درسی:

- تحلیل نیازها: شناسایی نیازهای یادگیرندگان، جامعه و بازار کار.
- تعیین اهداف: تدوین اهداف مشخص و قابل اندازه گیری.
- انتخاب و سازماندهی محتوا: تعیین موضوعات و ترتیب ارائه آن‌ها.
- انتخاب روش‌های تدریس: انتخاب بهترین روش‌ها برای تحقق اهداف.
- طراحی ابزارهای ارزیابی: تدوین آزمون‌ها و سایر روش‌های سنجش.
- اهمیت مفردات درسی:**
 - تسهیل فرایند یادگیری: مفردات درسی به معلمان و شاگردان کمک می‌کند که به طور منظم و هدفمند پروسه درسی را پیش ببرند.
 - هماهنگی در آموزش: باعث ایجاد یک نواختی و ستندرد در نظام تعلیمی می‌شود.
 - انطباق با نیازهای جامعه: با طراحی مناسب یادگیرندگان می‌توانند توانمندی‌های شناختی، عاطفی و عملی خود را بهبود بخشند.
 - توسعه توانمندی‌ها: با طراحی مناسب یادگیرندگان می‌توانند توانمندی‌های شناختی، عاطفی و عملی خود را بهبود بخشند.

منابع:

۱. کلارک، استیون. اصول برنامه ریزی درسی. انتشارات دانشگاهی ۲۰۱۹.
۲. برون، پل. یادگیری و تدریس. از نظریه تا عمل. ترجمه محمد حسن ساعی ۲۰۲۱.
۳. محسن پور، بهرام. مبانی برنامه ریزی آموزشی ۱۳۹۶.
۴. شعبانی، حسن. مهارت‌های آموزشی و پرورشی ۱۳۹۶.
۵. سایت‌های آموزشی ومقالات علمی آنلاین.